

ESKİŞEHİR İKTİSADİ VE TİCARİ İLİMLER AKADEMİSİ

2015

T. C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

VERGİ PSİKOLOJİSİ

(Doktora Tezi)

T. C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANESİ

Hayrettin AKTAŞLIOĞLU

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphane

İ Ç İ N D E K İ L E R

GİRİŞ 1-7

B i r i n c i B ö l ü m

V E R G İ P S İ K O L O J İ S İ N E İ L İ Ş K İ N D Ü Ş Ü N C E L E R İ N G E N E L Ç I K I Ş N O K T A L A R I

Birinci Kısım

V E R G İ N İ N N İ T E L İ Ğ İ

Ş.1. ESKİ VE YENİ ZAMANLARDAKİ VERGİ NİTELİĞİNİ AÇIKLAYAN

GÖRÜŞLER VE ELEŞTİRİLER 8

I- ESKİ VE YENİ ZAMANLARDAKİ GÖRÜŞLER 9

1. Eski Zamanlardaki Görüşler 9

2. Yeni Zamanlardaki Görüşler 11

A) Yarar Teorisi 12

a) Hizmet Karşılığı Teorisi 12

b) Sigorta Primi Teorisi 13

c) Genel Giderler Karşılığı Teorisi 14

B) Otorite Teorisi 15

a) Salt Olmayan Otorite Teorisi 15

aa) Toplum Duygusu Teorisi 15

bb) Milli Görev Teorisi 16

b) Salt Otorite Teorisi 16

1. Bazı Batı Avrupa Ülkelerinin Vergi Mentalitelerinin

Karşılaştırılması 91

A) Milletlerarası Karşılaştırmanın Sorunları.....91

B) Bir Sınıflama Girişimi 93

C) Avrupa Ülkelerinin Kısa Karakteristik Özellikleri 95

2. Ülkelerin Vergi Mentalitesi Farklılıklarının

Ortak Pazar İçinde Vergi Harmanizasyonu

Üzerine Etkisi ve Sonuçları 100

A) Ortak Pazar Ülkelerinde Vergi Harmanizasyonu...100

B) Ortak Pazar Ülkelerinin Vergi Mentaliteleri Farklılıklarının Ortak Pazar İçinde Vergi Harmanizasyonu Üzerine Etkisi ve Sonuçları.....104

a) Ülkelerin Vergi Mentalitesi Farklılıkları Nedeniyle Vergi Harmanizasyonunda Sınırlamalar 105

aa) Vergi politikasının hareket alanının daralması 105

bb) Giderek artar şekilde vasıtasız vergilere başvurma gereği 107

cc) Vergilerin birleştirilmesinin olanaksızlığı 110

S O N U Ç 111-120

FAYDALANILAN KAYNAKLAR .....i-viii

EKLER I-II

K I S A L T M A C E T V E L İ

Ank. Üni	: Ankara Üniversitesi
B.	: Baskı
Bkz. ; bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Dok. Tez	: Doktora Tezi
E.İ.T.İ.A.	: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
Enst.	: Enstitü
EWG	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
Fa.	: Fakülte
HdFW	: Handbuch der Finanzwissenschaften
Hu.	: Hukuk
İkt.	: İktisat
İst. Üni.	: İstanbul Üniversitesi
Krşz.	: Karşılaştırınız
Ma.	: Maliye
No. ; Nr.	: Numara
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
vd.	: Vedevarı
vs.	: Vesaire
Ya.	: Yayın

G İ R İ Ş

Son yüz seneki tarihi gelişimine baktığımızda Maliye İlminin görev alanında ve fonksiyonlarında büyük değişimler olduğu, bunun sonucu olarak da önceleri başkalarına bile varılmayan bazı konuların Maliye İlmi içersinde tetkikine başlandığı görülür. Bunlardan biri de belli başlı en önemli kamu gelirlerinden biri olan verginin salınma ve tahsiline ilişkin psikolojik davranışların Vergi Psikolojisi içersinde incelenmesi olmuştur. Zira sosyal bir olay olan vergide insan faktörü önemli bir rol oynamakta, bu faktör üzerine eğilmeden, bu faktörün önemi kavranıp gereği gibi değerlendirilmeden, bu faktörle iyi bir ilişki kurulmadan yapılacak uygulamaların vergi yoluyla ulaşılmaması düşünülen amaca devleti ulaştıramadığı artık açıkça ortaya konulmuş bulunmaktadır.

Vergi Psikolojisi konusunu literatüre ve uygulamaya aktif bir şekilde sokan kimse Köln Üniversitesi Profesörlerinden SCHMÖLDERS'tir. Kendisi zamanımızda vergi psikolojisi alanındaki çalışmalara yön veren, SCHMÖLDERS OKULU diye literatürde bilinen okulun kurucusudur. Okul sadece vergi psikolojisi konusunu ve kavramlarını geliştirmekte kalmamış, özellikle Ortak Pazar Ülkeleri

başta olmak üzere birçok Batı Avrupa ülkesinde uygulamalı çalışmalar yapmak suretiyle vergi psikolojisine giren konuların herbir ülkenin kendine özgü yapısına göre verdiği sonuçları da ortaya koymuş bulunmaktadır.

SCHMÖLDERS OKULU'na yazık ki bu başarılı çalışmalarını sadece bazı Batı Avrupa ülkeleriyle sınırlamış, bu ülkeler dışında konuya ilişkin uygulamalı çalışmalara girişmemiştir.

Tespit edildiği üzere Batı Avrupa ülkeleri dışında ve SCHMÖLDERS'in yanında Köln'de yapılan Türkiye'ye ilişkin bir çalışma Hakkı KARAMETE'nin "Türkiye'de İktisadi Sistem, İktisadi Zihniyet, Vergi Sistemi ve Vergi Mentalitesi" adlı doktora tez çalışmasıdır(1). SCHMÖLDERS'in yanında yapılan Avrupa ülkeleri dışında bir ülkeyi kapsamaması açısından yalnız kalan bu çalışmada Türkiye'de tarihi-politik gelenekler, iktisadi yapı ve sistem, dini mentalite, iktisadi zihniyet, vergi sistemi ve vergi politikası gibi konuları toplu bir şekilde işlenmiştir.

Bu çalışmamızın amacı Türkiye'de henüz üzerinde hemen hemen hiçbir çalışma yapılmamış olan Maliye İlmi sahasına giren kamu gelirleri konusunun en yaygın finansman türü olan vergi ile psikoloji arasındaki ilişkiyi SCHMÖLDERS OKULU çalışmalarını çerçevesi içerisinde ele alıp incelemektir. Bu yapılırken şüphesiz yeri geldikçe kısa da olsa vergi olayının iktisadi, siyasi ve hukuki yönlerine de, konumuza aydınlık getirecek cepheleriyle değinilecektir.

(1) Hakkı KARAMETE, Wirtschaftssystem und Wirtschaftsgesinnung, Steuersystem und Steuermentalität in der Türkei, Dok.Tez., Köln, 1956.

Açıklamalarımızda görüleceği üzere bu çalışma bir bakımdan da ilerde Türkiye'de yapılacak uygulamalı çalışmalara bir yön kazandırma amacını taşıyacaktır. Bu bakımdan da ilerki çalışmalarda uygulanacağına inandığımız SCHMÖLDERS OKULU'na hazırlanan iki anket formu sorularıyla Almanca ve İngilizce aslından ekte sunulmaktadır.

Bunlardan birinci form, Hollanda'da serbest meslek mensuplarının vergi morallerinin araştırılması sırasında Erich DEPPE tarafından kullanılmıştır(2). Görüşmeci(Anketör) olarak kendisi ve çok sayıda sosyoloji tahsil eden üniversite öğrencisi çalışmıştır. Değişik bölgelerden seçilerek görüşmeye tabi tutulan kimselere daha başlangıçta araştırmanın amacı ve maksadı hakkında sözlü olarak ayrıntılı bilgi verilmiştir. Ankete tabi tutulanlara görüşme günü de anketörler tarafından yazılı olarak bildirilmiştir(3).

-
- (2) Erich DEPPE, Die Steuermoral in den Niederlanden-eine Leitstudie am Beispiel der freien Berufe, Dok. Tez., Köln, 1968.
- (3) Deppe'nin anket formundaki suallerin temelini Schmolders'in başında bulunduğu Köln'deki Uygulamalı Sosyal Ekonomi Araştırma Merkezi ile bu merkeze yardımcı olan Bielefeld-Almanya'daki EMNID enstitüsünce 1958 yılında Almanya'da yapılan bir araştırmada kullanılan form'da bulmak mümkündür. Bu araştırma sonuçları kullanılarak daha sonra STRÜMPPEL tarafından "Alman Serbest Meslek Mensuplarının Vergi Morali ve Vergiye Karşı Koyması(direnmesi)" açıklığa kavuşturulmuş bulunmaktadır. Bkz. Burkhard STRÜMPPEL, "Steuermoral und Steuerwiderstand der deutschen Selbständigen, ein Beitrag zur Lehre von Steuerwirkungen, Forschungsberichte des Landes Nordrhein-Westfalen, Köln-Opladen, 1966, s.32 vd..

İkinci form ise başında SCHMOLDERS'in bulunduğu Köln'deki Uygulamalı Sosyal Ekonomi Araştırma Merkezi'nin Londra'da bulunan Research Services Limited örgütüyle birlikte 1966 yılında İngiltere'de yürüttüğü bir araştırmada kullanılan formdur. İngiltere'nin değişik yerlerinden ve değişik kesimlerinden İngiliz Örgütünün aracılığı ile seçilen 213 işçi, 286 memur, 147 müteşebbis, 257 sanayici ve 151 serbest meslek mensubu ankete tabi tutulmuştur.

Bu anket sonuçlarına dayanarak daha sonra 1968 yılında BEICHELT Köln'de "İngilizlerin Vergi Mentalitesi" adlı doktora tezini hazırlamıştır(4).

Değinilen hususlar karşısında vergi psikolojisi adı altında hazırlanan bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci Bölüm'de zamanımızın vergi anlayışını ve vergi psikolojisine ilişkin düşüncelerin genel çıkış noktalarını ortaya koyabilmek için, Birinci Kısımında devletin vergiyi niçin aldığı, verginin niteliği tarihi perspektif içersinde ana hatlarıyla kısaca açıklanmaya çalışılmıştır. Bölümün İkinci Kısımında ise verginin sosyal cephesi ve psikolojik etkenleri yine ana hatlarıyla incelenmek suretiyle vergi olayında insan faktörünün önemi vurgulanmaya çalışılmış, bu suretle çalışmanın İkinci Bölüm'üne dayanak olacak hususlar ortaya konulmuştur. Çalışmanın Birinci Bölümü esas itibariyle İkinci Bölüm'üne dayanak oluşturmak için hazırlandığı cihetle, doğal olarak detaylı açıklamalara girişilmekten kaçınılmış, sadece yerlerinde verilen dipnotlarla değinilen

---

(4) Bernd BEICHELT, Die Steuermentalität der Engländer, Dok.Tez., Köln, 1968.

hususlara ilişkin fazla bilgileri taşıyan kaynakların belirtilmesiyle yetinilmiştir. Bu bakımdan çalışmanın Birinci Bölümü İkinci Bölüme göre çalışmada daha az yer almış olmaktadır.

İkinci Bölüm'de Birinci Bölüm'deki dar çerçeveli açıklamaları izleyerek doğrudan doğruya konuya girilmiş ve vergi mükelleflerinin özellikle psikolojik durumları dikkate alınarak önemli mali davranış biçimleri öncelikle Birinci Kısım'da incelenmiş, bu suretle psikoloji ilminin ışığı altında mükelleflerin mali davranış biçimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Mükelleflerin tanıtılmaya çalışılan vergiye ve vergilemeye ilişkin reaksiyonlarına egemen olmak ve onları dinamik biçimde etki altında tutmak becerisiyle bütünleşen ülkelerin vergi mentalitesi farklılıklarını ortaya koymak için bu bölümün İkinci Kısımında önce vergi mentalitesi kavramı açıklanmaya çalışılmış, daha sonra vergi mentalitesine tesir eden faktörlerin üzerinde teker teker durularak, vergi mentalitesinin olumlu bir biçimde nasıl geliştirilebileceği belirlenmeye çalışılmıştır.

Ülkelerin vergi mentalitelerinin karşılaştırılarak farklılıklarının ortaya konulması bizi Ortak Pazar entegrasyonunda vergi harmanizasyonu öngörüldüğü için bu harmanizasyonun bu vergi mentalitesi farklılıkları ile nasıl sağlanabileceği konusunu araştırmaya götürmüş, bu bakımdan da burada ortak pazar ülkelerinin vergi mentaliteleri farklılıklarının ortak pazar içinde vergi harmanizasyonuna etkisi incelenmiştir.

Araştırmanın sonuç kısmı ise yapılan açıklamalar karşısında varılan sonuçları ve bunlara dayanarak Türkiye'de neler yapılabileceği hususlarını kapsamaktadır.

B i r i n c i B ö l ü m
V E R G İ P S İ K O L O J İ S İ N E İ L İ Ő K İ N
D Ü Ő Ü N C E L E R İ N G E N E L
Ç I K I Ő N O K T A L A R I

Birinci Kısım

V E R G İ N İ N N İ T E L İ Ğ İ

Ş.1. ESKİ VE YENİ ZAMANLARDAKİ VERGİ NİTELİĞİNİ AÇIKLAYAN
GÖRÜŞLER VE ELEŞTİRİLER

Devlet gelirlerinin en önemli kaynağı olan verginin çok eski tarihlere kadar giden bir geçmişinin bulunduğunu görürüz. Bununla beraber hemen belirtelim ki vergi bugünkü anlamını alınca kadar tarih boyunca gerek anlam, gerek şekil ve gerekse siyasi ve sosyal görünümü itibariyle çeşitli değişikliklere uğramıştır. Bunu bizden evvelkilerden bize kalmış olan kültür mirasından kolaylıkla görebiliriz. Bu bakımdan verginin eski bir geçmişe sahip tarihi bir olay olduğu kolaylıkla vurgulanabilir.

Bu devre içersinde devletin vergiyi niçin aldığı teorisinde veya başka bir deyişle verginin niteliğini açıklayan görüşlerde de büyük değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerin ortaya çıkışında şüphesiz devirlerin sosyolojik, ekonomik, finansal, hukuki ve siyasi yapı değişiklikleri çok önemli bir rol oynamış, XVI. asırı izleyerek ortaya çıkan büyük merkezi devletlerin varlığı, özellikle XVII. ve XVIII. asırların devlet kavramına getindiği yeni açıklama biçimleri bugünkü vergi anlayışını etkileyen yepyeni vergi görüşlerini ortaya çıkarmıştır.

Tarihi bir gelişimi tetkikte metot açısından genel olarak izlenecek en iyi yollardan biri, geçmişe ait zamanı birbirine karakteristik özellikler gösteren taraflarıyla birarada toplayarak çeşitli dönemlere ayırmak ve bu suretle karakteristik temel ayrılıkları ile ortaya çıkan dönemleri teker teker ele alarak her birinin özellikleri üzerine eğilmek olduğu cihetle(5) izlenecek böyle bir metot içersinde XVII. asırdan sonraki köklü değişiklikleri yeni bir dönem olarak ele almak gerekeceği için çok kaba hatlarıyla da olsa vergi niteliğini açıklayan görüşleri

1. Eski zamanlardaki görüşler

2. Yeni zamanlardaki görüşler

diye iki kısma ayırarak incelememiz mümkündür. Bunları, konumuza ışık tutacak kadar ve fazla derinlerine inmeden çok kısa hatlarıyla şu şekilde özetleyebiliriz:

I- ESKİ VE YENİ ZAMANLARDAKİ GÖRÜŞLER

1. Eski Zamanlardaki Görüşler

Vergi çok eski tarihi bir olay olmakla birlikte ilk verginin nerede ve nasıl çıktığını söylemek pek olanaklı değildir. Milattan önceki zaman için vergiler hakkında pek fazla bilgi elde edilememişse de ilk çağların devletlerinde çeşitli vergilerin uygulandığının saptanmasına olanak bulunabilmiştir.

---

(5) İhsan ERKUL, Türk İş Hukuku Dersleri, 1475 Sayılı İş Kanunu ve Uygulaması, İstanbul, 1974, s.39.

Nitekim Eski Mısır, Yunan ve Roma medeniyetlerinden kalan eserler bu çağ devletlerinde çeşitli vergilerin uygulandığını bize göstermiş bulunmaktadır. Eski Roma İmparatorluğunda uygulanan vergiler hakkında daha da geniş bilgilere sahibiz. Bu bilgiler ışığında o devirde verginin niteliğini açıklayan görüşler hakkında birkaç söz söylemek gerekirse, önceleri dini, askeri veya adli kudreti elinde tutanların halktan birtakım hediyeleri almak suretiyle başlayan vergi olayının daha sonra eski Roma'da verginin mağluplardan alınan bir haraç niteliğine dönüştüğünü görüyoruz. Yani mağlup olanlar galiplere haraç niteliğinde olmak üzere vergi vererek bir bedel ödüyorlardı. Şüphesiz bunda mecburiyet bulunuyordu. Baş vergisi mağluplardan hayatlarının bağışlanması karşılığı alındığı gibi, işgal edilen topraklar Roma devletinin mülkü sayıldığı için o araziyi işleyen romalı olmayan kişiler bir bedel olarak arazi vergisine bağlı tutuluyordu. Roma devrinde vasıtalı ve vasıtasız vergilere de başvurulduğu bilinir.

Roma İmparatorluğunun bu vergi sistemi roma ordularının gittikleri yerlere de götürülmüş ve neticede Avrupa'da birçok ülkenin vergilerinin esasını meydana getirmiş ve hatta esas itibariyle Bizans İmparatorluğunda da devam etmiştir.

Roma İmparatorluğunun yıkılması, yeni bir çağın açılmasına ve roma imparatorluğu vergi anlayışının yıkılmasına önayak oldu. Zira başlayan orta çağ diye isimlendirilen devirde büyük impa-

ratorluklar yerine küçük krallıklar ve feodal beylikler egemen olduğu cihetle, orta çağın bu feodal düzeni içerisinde küçük krallıklar ve feodal beyliklerin başlıca gelir kaynağı da malikâne ve emlak gelirlerine inhisar etmeye başlamıştı.

Orta çağ'da değişen görüş içerisinde vergi niteliğini "dini bir görev" olma görüşüne dayandırılıyordu. Zira mutlakiyet anlayışının sonucu olarak kralların Allah'ın yeryüzündeki vekili gibi tanrısal bir sığata sahip olmaları, ülkenin herşeyinin krala, bütün kudretin ona ait olduğu sonucuna doğurmuştu. İşte bu sonuçtur ki kralın kendine ait olduğuna inanılan krallık arazisi üzerinde bulunanların da ona vergi vermesi "dini bir görev" oluyordu. Ancak orta çağ'ın sonlarına doğru, kralların aldıkları vergileri gelişigüzel sarfetmeleri, bu düşünüş tarzına karşı sınırlayıcı bazı karşı fikirlerin gelişmesine önayak oldu.

Orta çağı izleyen devrede kurulan büyük devletlerle birlikte toplum gereksinmelerinin artması vergi niteliğini açıklayan eski zamanlara ait bu görüşlerin de ortadan kalkmasına önayak olmuş, malikâne ve emlak gelirleri yetersiz kaldığı cihetle yeni çağla birlikte eski zamanların artık kıymeti kalmayan bu görüşleri yerine yepyeni şu görüşler ortaya atılmaya başlanmıştır:

2. Yeni Zamanlardaki Görüşler

XVII. asrı izleyen bu devrede verginin niteliğini açıklayan görüşleri Yarar Teorisi ve Otorite Teorisi diye belli başlı

iki grupta toplamak mümkündür.

A) Yarar Teorisi

Bu teorinin esaslarını T.HOBBS, H.GROTIUS ve PUFFENDORF'an eserlerinde bulmak mümkündür. XVIII ve XIX. asırlarda kendini hissettiren kuvvetli ferdiyetçi görüşlerin ürünü olan bu teoriye göre vergi devletle vatandaş arasında karşılık esasına dayanan zımni bir sözleşmenin sonucu olarak düşünülür(6).

Yarar teorisindeki karşılık konusunun açıklığa kavuşturulması netice itibariyle bu teoride birbirinden az farklarla üç ana yönde açıklama biçimini ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Bunlar vergiyi Hizmet Karşılığı, Sigorta Primi ve Genel Giderler Karşılığı olarak kabul eden görüşlerdir.

a) Hizmet Karşılığı Teorisi

Hizmet karşılığı teorisindeki hizmet sözcüğünün, eski zamanlardan beri devlet tarafından sağlanan himaye'ye karşılık tutulduğunu öncelikle belirtmek isteriz. Bu bakımdan bu teoride vergi, devlet tarafından sağlanan himayenin bedeli karşılığı olarak görülür. Yani toplum halinde yaşamak eğiliminde olan insanın, toplum düzenini sağlamak suretiyle himayesi altına aldığı fertleri bu himaye karşılığı devlete vergi ödemektedirler.

---

(6) Bkz.: Hüseyin Nail KOBALI, Esas Teşkilât Hukuku Dersleri, İstanbul, 1957, s.376 vd..

Hizmet karşılığı teorisi görüldüğü üzere vergiyi devlet himayesinin karşılığı olarak görmekle, eski zamanlardaki görüşlerle yakın bir paralellik içindedir. Zira yukarda da değindiğimiz üzere o zamanlarda da, meselâ Roma'da fetholunan arazi devlete ait olduğu için, devlete ait bu toprakları kullananlar buna karşılık vergi ödüyorlardı. Yani burada da gene bir kullanma hakkının bedeli sözkonusu olmaktadır. Bu bakımdan bu görüşün kökeninin çok eski tarihlere dayandığını söylemek mümkündür.

Hizmet karşılığı teorisinde karşılık kavramının XIX. asırdan itibaren devletin gördüğü bütün kamu hizmetlerinin bedeli şeklinde anlatılmaya başlandığı görülür. Bu görüş içinde vergi devlet hizmetlerinin bir bedeli olarak kabul edilmiş olmaktadır. Bu açıdan daha da çok taraftar bulmaya başladı. Fakat daha sonraki zamanlarda bu görüşten kopmalar başlamış ve zamanla görüş önemini kaybederek hemen hemen terkedilmiştir. Bununla beraber özellikle son zamanlarda yeniden bu görüşü destekler nitelikte fakat yeni bir açıklama biçimiyle konuyu işleyen yazarların yazılarına ilmi literatürde rastlanmaya başlanmıştır. Bu yazarlar arasında H.W.PRENTİS ve H.L.LUTZ'in isimlerini sayabiliriz.

b) Sigorta Primi Teorisi

Verginin sigorta primi karşılığı olarak öngörülmesi özellikle Fransız (THIERS, E.de GIRARDİN) ve Alman (V.SCHLÖZER, BRAUN) düşünürlerce ileri sürülen bir görüştür.

Yarar teorisi içersinde ortaya çıkan görüşler, yukarıda da belirttiğimiz gibi, aralarında az fark bulunan görüşlerdir. Nitekim sigorta primi teorisinde de bir karşılık ifade edilmekte, verginin neyin karşılığı olduğu meselesinde de "sigorta primi" sözkonusu olmaktadır. Yani, nasıl ki bir kimse varlığına karşı gelecek tehlikeleri sigorta ile önleyip, buna karşılık bir prim ödemekte ise, devlet de toplum içersinde fertlerin varlıklarını çeşitli tehlikelere karşı korumakta, onların varlıklarını bir sigorta şirketi gibi güvenlik altında tutmaktadır. Bu bakımdan toplumdaki fertlerin vergi adı altında devlete ödedikleri paralar bu güvenliğin karşılığı ödenen bir "sigorta primi"nden başka bir şey değildir. Şu halde sigorta şirketi nasıl fertlerin can ve mallarını güvenlik altında bulundurmak için prim alıyorsa, devlet de aynı şekilde bir güvenlik ödevini yerine getirmek için vergi alır ve alınan bu vergi güvenliği sağlama primidir.

c) Genel Giderler Karşılığı Teorisi

Devlet bir takım giderlerde bulunmaktadır. Toplum çıkarı için yapılan bu harcamalar neticede o toplumu oluşturan üretici fertlerin kişisel çıkarlarını da çeşitli açılardan sağlar. Şu halde toplumun idaresi için yapılan bu harcamalara bu çalışmalardan faydalananların katılmaları gerekir. Bu katılma da genel giderler karşılığı teorisine göre vergi ile karşılanır. Bu bakımdan da

vergi bu teoride bireylerin genel giderler karşılığı ödemeleri olarak kabul edilir. Bu görüşün bir sonucu olarak belirtmek gerekirse devlet de, demek ki, alınan vergi dolayısıyla bu vergiyi ödeyenlere bir takım çıkarlar sağlamak görevini yüklenmiş bulunmaktadır.

B) Otorite Teorisi

Verginin niteliğini yeni zamanlarda açıklayan bir başka görüşe otorite teorisinde rastlamak olanaklıysa da hemen belirtmek isteriz ki bu teorinin ilk izlerine çok daha eski zamanlarda ve romalı hukukçularda da rastlanmaktadır. Bu teori devleti toplumdaki kişilerin üstünde tanrısal bir varlık olarak kabul eden organik-toplumcu devlet görüşünden hareket eder. Otorite teorisi vergileri cebir ve müeyyide esasına dayanan bir görüşle açıklar. Teorinin bu açıklanışı da Salt Olmayan Otorite Teorisi ve Salt Otorite Teorisi olarak şu şekilde iki yönde belirir:

a) Salt Olmayan Otorite Teorisi

Bu teoride otorite salt değil, belli bir esasa göre açıklanmaya çalışılmaktadır. Kabul edilen esas da otoritenin "toplum duygusu"na veya "milli görev" görüşüne dayandırılmasıdır.

aa) Toplum Duygusu Teorisi

Toplum Duygusu Teorisinde vergi esas itibariyle bireylerin birarada yaşama eğiliminden ileri gelen toplum duygusuna dayandırılır, yoksa zora değil. Vergi bu duygunun sonucu ortaya çıkar.

Ancak herkesin toplum duygusu aynı olmadığından, başka bir deyişle bu duyguyu aynı hassasiyetle toplumun bütün bireylerinden beklemek olanağı olmadığı cihetle bu duygusu zayıf olanı zorlamak için otoriteye gereksinme duyulur. Yani zorlama verginin toplum duygusu yanında tamamlayıcı ögesini teşkil eder.

bb) Milli Görev Teorisi

Bu teoride devletin sosyal-siyasi bir zorunluluk olduğu fikrinden hareket edilir. Yani devletin varlığı bir zorunluluk olduğuna göre, harp zamanında canını bile devletine vermekten çekinmeyen vatandaşın sulh zamanında da devletine, devletin işleyebilmesi, kamusal hizmetlerin finansmanına katılması için vergi vermesi milli görevdir. Bu bakımdan da vergi milli bir görevin yerine getirilmesi demek olmaktadır.

b) Salt Otorite Teorisi

Salt otorite teorisinde vergi doğrudan doğruya kanun tarafından emredilmiş olmasına bağlanır. Yani vergi kanun emrettiği için ödenir. Bu bakımdan da herkes vergi ödeme zorunluluğunu hisseder(7).

---

(7) Bu görüşün çok iyi bir açıklanış biçimi için bkz.: F.NEUMARK, Maliyeye Dair Tetkikler, İstanbul, 1951.

II- ESKİ VE YENİ ZAMANLARDAKİ GÖRÜŞLERİN ELEŞTİRİLERİ

Bugün için Yarar ve Otorite Teorilerini çeşitli açılardan kolaylıkla eleştirmek mümkündür.

Konumuz açısından bize faydalı olabilecek birkaç noktayla bu eleştirilere değinecek olursak:

i. Yarar teorisinin dayandığı esas olan verginin devletle vatandaş arasında karşılık esasına dayanan zımnî bir sözleşmeye dayanması görünüşünü, bugünkü devlet anlayışı içerisinde kabul etmek olanaklı değildir. Zira bugün devletle vatandaşın bir sözleşme tarafları gibi vergiyi serbestçe görüşme ve anlaşma konusu yapabileceği asla düşünülemez. Bu bakımdan fikir esastan geri çevrilebildiğine göre verginin hizmet bedeli, devleti bir sigorta şirketi ile karşılaştırmaya yolaçan sigorta primi teorisi ve genel giderler karşılığı alındığını ifade eden görüşlerin de kabulüne olanak olmadığı açıktır.

Zira vergiyi hizmet bedeli olarak kabul etmek demek herkesin ancak devletten gördüğü faydanın karşılığını vermek demek olur ki, bu da bizi ister istemez devlet hizmetlerinden herkesin faydalanmasının aynı kalması sonucuna götürür. Halbuki vergi kişilerin gereksinimleri karşılığı değil tüm toplumun gereksinimleri karşılığı tahsil edilir. Bütün kamu hizmetlerinin karşılığıdır. Bu bakımdan zengini, fakiri, genci, ihtiyarı, hastası sağlamı devlet hizmetlerinden aynı oranda faydalanamaz. Bu da

bize en kısa yoldan teorinin tutarsızlığını açıkça ortaya koyacak bir husus olarak karşımıza çıkar.

Verginin bir sigorta primine benzetilerek, devletin bir sigorta şirketi gibi halkın güvenliğini karşılama karşılığı prim olarak vergi aldığı yolundaki görüşler de tutarlı olmaktan uzaktır. Zira devlet hizmetleri hiçbir zaman sigorta hizmetlerine benzemez, sigorta şirketleri çalışmalarına benzer tutulamaz. Unutmamak gerekir ki sigorta primi ile sağlanan çıkar arasında yakın bir ilişki vardır ve sigorta sigortaladığı hususa bir zarar gelirse bunu karşılar. Halbuki devlet hizmetleri böyle midir? Devlet vergi aldı diye acaba yüklendiği güvenliğini yerine getirmediyse zararı karşılayacak mıdır? Acaba sigorta, meselâ kazaya karşı bir prim almışsa kaza olmasın diye devlet gibi bir tedbir mi alır, yoksa ortaya kaza çıkınca bunun zararını ödemekle mi yetinir? Bu ve bunun gibi daha bir çok hususlar ve devlet tarafından yapılan çok değişik diğer kamu hizmetleri devletle sigorta şirketleri arasında yapılmaya çalışılan benzetmeyi tutarlı kılmaktan uzak kaldığı cihetle vergiyi sigorta primi olarak açıklayan görüşlere de katılma olanağı yoktur.

XIX. asrın sonlarında bazı yazarlarca ortaya atılan genel giderler teorisinde verginin bireylerin genel giderlerden hissesine düşen masraf olarak görülmesi niteliği de tutarlı bir görüş

değildir. Zira devletin üretim dışında mesela sosyal hizmetlere yapılan masrafları da vergi yoluyla karşıladığı düşünülecek olursa, bu görüş bizi neticede verginin yalnız üretime ait hizmetler için alındığı görüşüne götüreceği için şüphesiz hatalı olmaktadır.

ii. Otorite teorisi kendi içersindeki salt olmayan ve salt otorite teorisi diye bazı düşünceler ortaya atılmasına önyak olduğu cihetle otorite teorisi kendi içersinde de öncelikle bu değişik görüş sahipleri tarafından birbirine karşı beyanlarla eleştirilmiş bulunmaktadır. Nitekim toplum duygusu teorisine karşılık salt otorite teorisi tarafları uygulamanın kendisinin doğruladığı gibi gerçek vergi tediyesinin esasını cebir oluşturduğu görüşünü ileri sürerken, vatandaşların isteğe bağlı olarak devlete verdikleri tutarların devlet masraflarını karşılamaktan çok uzak kaldığının geçmişte açıklıkla görüldüğünü belirtmişlerdir. Zaten bu görüşün kendisinin de, toplum duygusu zayıf olanı zorlamak için otoriteye gereksinme duyulduğunu kabul etmesi kendi kendini eleştiren bir karşıt görüş olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu teori içinde verginin bir milli görev olarak kabulü de pek tutarlı bir yol olamaz. Zira bugün yabancılar da vergi öderler. Onların bunu bir milli görev olarak yaptıklarını düşünmenin herhalde geçerli bir düşünce olduğunu ileri sürmek pek olanaklı değildir.

Salt otorite teorisinde belirtilen esasları benimsemek herşeyden evvel verginin vergi olabilmesi için çıkarılan kanunun hukuken geçer bir devlet tarafından çıkarılmış olmasına bağlı kalır. Bu açıdan salt otorite teorisi hukuki bir esasa dayanan idarelerin varlığını gerektirir. İdare hukuki olmazsa zorla alınan değerler vergi değil, olsa olsa haraç olur. Bu bakımdan salt otorite teorisinin öngördüğü vergi kanun emrettiği için ödenir düşüncesi, hukuken meşru bir devletin varlığıyla ancak geçerli olabilecek demektir.

§.2. ZAMANIMIZDA VERGİ VE NİTELİKLERİ

Verginin niteliğini açıklayan yukarda değindiğimiz(8) görüşler bugün için önemini yitirmiş görüşlerdir. Zira Jandarma Devlet anlayışıyla başlayan devlet anlayışı özellikle 1930'u izleyen yıllarda tamamen değişmiş, Sosyal Devlet, Refah Devleti anlayışı bugüne egemen olan bir devlet anlayışı olarak karşımıza çıkmıştır. Bu anlayış içersinde de kişisel çıkar değil toplum

---

(8) Bkz.: Bu Bölüm, §.1.

çıkartı sözkonusu olur(9). Bu bakımdan vergide de kamusal gereksinimler, iç ve dış güvenlik hizmetleri sınırı aşılarak sosyal devlet amacına ulaşmakta vergi en önemli araç olma durumuna gelmiş bulunmaktadır. Şu halde bugün için vergi, devlet kavramında zamanla değişen anlayışın bir sonucu olarak yeni bir görüş kazanmış olmaktadır. Belli başlı temel kamu gelirlerinden biri ve zamanımızın en ilgi çekici ve önemli olayı olan verginin bu yeni görüş içerisinde değişik nitelikleriyle tanımının bugün çeşitli düşüncülerce pek değişik biçimlerde yapılmaya çalışıldığı görülür. 1961 tarihli Anayasamızın muaddel 61 inci maddesi ise "herkes, mali gücüne göre vergi vermekle yükümlüdür. Vergi... ancak kanunla konulur" demek suretiyle vergi ve nitelikleri konusunda kanun koyucumuzun ne anladığını ortaya koymuş bulunmaktadır(10).

(9) Bu hususları aşağıda Bu Bölüm, İkinci Kısım §.1 ve 2 ile karşılaştırınız.

(10) Bu tanımları topluca görmek için bkz.: Aykut HEREKMEN, Genel Vergi Kuramı, Ankara, 1976, s.23; Selahattin TUNCER, Kamu Maliyesi, E.İ.T.İ.A.Ya.No.41, B.2, İstanbul, 1971, s.173 vd.; Akif ERGİNAY, Kamu Maliyesi, A.Ü.H.F.Ya.334, Ankara 1973-1974, s.26-27; R.Saffet İRTENK, Maliye, İzmir İ.T.İ.A.Ya.No.61, B.3, İzmir, 1968, s.107-113; Halil NADAROĞLU, Kamu Maliyesi Teorisi, B.2, İstanbul, 1976, s.238 vd.; Günter SCHMÖLDERS (Çev.Salih Turan), Genel Vergi Teorisi, İst.Üni.İkt.Fa.Ma.Ens.Ya.No.2149-374-55, İstanbul, 1976, s.65-69; Kâmil MUTLUER, Türkiye'de Vergi Yargı Sistemi, E.İ.T.İ.A.Ya.141/87, Eskişehir, 1975, s.1-3.

Bugünkü malî literatürde verginin ne olduğu konusunda belirtilen çeşitli görüşleri ele alıp, bu görüşlerin ortak niteliklerini ele alarak belirtmek gerekirse, vergi;

- i. Devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin(11)
- ii. Kişi ve kurumlardan(12)
- iii. Kamu giderlerini karşılamak üzere,
- iv. Kanunla, yani devletin egemenlik hakkına dayanarak zorla tahsil olunan(13),
- v. Karşılığında fertlere belirli ve direkt bir fayda sağlamaksızın(yani karşılıksız) alınan, dolayısıyla belirli bir hizmet karşılığı alınmayan para tutarlarıdır.

---

(11) Devlet dışında kamu tüzel kişilerinin sadece vergi benzeri gelirler(parafiskal Gelirler) toplama yetkileri bulunmaktadır. Parafiskal gelirler konusunda bkz.: Aykut HEREKMEN, Parafiskal Gelirler, E.İ.T.İ.A.Ya.No.99-55, Ankara, 1972.

(12) Yani vergi borçlusu, vatandaş olsun olmasın, özel veya tüzel kişiler olabilmektedir.

(13) Verginin zorla tahsil olunması keyfiyeti kanunla konulmasından ileri gelmektedir. Bununla beraber hemen ekleyelim ki verginin her mali yıl tahsil edilebilmesi için, o mali yıla ait bütçe yasasında o mali yıl içersinde tahsilin sürdürülebilmesine dair hüküm bulunması gerekir. Bkz.: HEREKMEN, Genel..., s.9; Ayrıca bkz.: Nezihe SÖNMEZ, Vergi Hukuku, İzmir, 1970, s.10 vd.; Salih ŞANVER, Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi, İ.İ.T.İ.A.Ya.No.227.İstanbul, 1972, s.1-18.

Vergi yoluyla elde edilen bu para tutarı bugünkü devlet anlayışı içersinde devletin egemenliği ile açıklanmakta ve sadece devlete gelir sağlamak amacını taşımayıp, bu amacın dışında iktisadi ve sosyal amaçları da taşımaktadır. Bu bakımdan bugün verginin kişisel bir nedeni bulunmaz. Verginin nedeni egemenlik kuvvetinden doğan kanundur. Kamusal yüklere zorunlu ve şartsız olarak katılmayı öngörür.

Bununla beraber bugün verginin devletlerin egemenlik sınırlarını da aşan bir nitelik göstermeye başladığını da belirtmek isteriz. Zamanımızda öngörülen ekonomik birleşmeler, mesala ortak pazarda olduğu gibi, herşeyden önce ilk planda vergi harmonizasyonunu öngörmekte, bu yolda yapılan çabalar sonunda ortaklıkça tespit olunan vergiler üye devletlerin egemenlik haklarının ötesine geçmektedir. Yani toplulukça üye devletlerde uygulanmak üzere vergi konulabilmekte, devletlerin bu konuda egemenlik hakkı adeta topluluklara devredilebilecek bir duruma gelmiş bulunmaktadır(14).

Verginin iktisadi amacı başlangıçta devlete gelir sağlaması yanında bireylerin karşılıklı ekonomik ilişkilerine hiç bir değişiklik yapmamasına itina edilmek şeklinde ortaya çıkmışsada

---

(14)Bu konuyu İkinci Bölüm, İkinci Kısım §.2/II-2 ile karşılaştırınız.

bugün bu görüş büyük değişikliğe uğramış, vergi iktisat politikasının etkili bir aracı olarak kullanılmış dolayısıyla devlet bugün uygulamak istediği iktisat politikasına uygun düşen yolda vergilere bir amaç belirtmeye başlamıştır. Bugün artık iktisadi amaçsız, sırf devlete gelir sağlamak için bir vergi salınması düşünülebilecek bir husus olmaktan uzaktır(15).

Devlet bugün vergi salarken vergiden beklenen amaca ulaşılabilmesi için birçok noktayı gözönünde tutmak, ve bu arada verginin sosyal cephesi kadar psikolojik etkenleri üzerinde de durarak vergiyi verecek olan mükellef ile anlayışlı sıkı bir işbirliğine itina göstermelidir. Sıkı bir işbirliği kurulmazsa devletin dahi kavram olarak kolaylıkla sempati ile karşılanmadığı bugünkü toplumlarda(16) devletin zorla vergi almasının hiç bir zaman sempati toplamayacağı açıktır.

-
- (15) Eski ve yeni zamanlar ile zamanımızda vergi niteliğini açıklayan görüşler konusunda fazla bilgi almak için aşağıya alınan eserlerle o eserlerde gösterilen kaynaklara bkz.: HERKEMEN, Genel..., s.26-30; İRTENK, s.103-115; ERGİNAY, s.25-35; TUNCER, s.150-168, NADAROĞLU, s.244-252; Orhan DİKMEN, Maliye Dersleri, Birinci Cüz, İstanbul, 1958, s.65-80; Henry LAUFENBURGER (Çev. İsmail Hakkı ÜLMEN) "Maliyenin Ekonomik ve Psikolojik Tahlili", Ma. Ens. Ya. No. 25, B. 5, Ankara, 1967, s.126-127; Brian CHAPMAN (Çev. Cahit TUTUM), İdare Mesleği, Avrupa'da Devlet Memurluğu, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Ens. Ya. No. 114, Ankara, 1970, s.1-35;
- (16) SCHMÖLDERS tarafından yapılan bir ankette her beş kişiden birinin Almanya'da devlet kavramına antipati beslediği saptanmış bulunmaktadır.

O halde verginin sosyal cephesi ve psikolojik etkenleri gözönünde tutularak acaba bu itinalı işbirliği nasıl sağlanacaktır? Şimdi biraz da bu nokta üzerinde duralım:

İkinci Kısım

VERGİNİN SOSYAL CEPHESİ VE PSİKOLOJİK ETKENLERİ

§.1. VERGİNİN SOSYAL CEPHESİ

İnsanlık tarihinin hangi devrine bakarsak bakalım insanların hiçbir zaman tek başına yaşamadıkları gibi, başı boş ve sürü durumunda da bulunmadıkları görülür(17). İnsanların toplum durumunda yaşama eğiliminden doğan bu durum insanların toplum durumunda yaşamaları gerçeğinin aynı zamanda şart olduğunu da açıkça anlatır. Zira unutmamak gerekir ki, en basit şartıyla düşünelim bile, insanın dünyaya gelebilmesi için karşı cinsten başka bir kişiye gereksinmesi bulunmaktadır. Ferdin evlenerek karşı cinsten biriyle biraraya gelerek yaşaması ise en küçük toplumu, aileyi meydana getirir. İnsanların fert olarak yalnız yaşamalarını engelleyen bu toplum durumunda yaşama eğilimi, ferdi tek başına yaşamaktan doğan güçlüklerden kurtarmış, biraraya gelmek suretiyle

(17) Bunun şüphesiz türlü nedenleri vardır. Bunlar hakkında bkz.: İhsan ERKUL, Sosyoloji Dersleri Ders Notu, Eskişehir, 1975, s.94 vd.; Tahir ÇAĞATAY, Günün Sosyolojisine Giriş, A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fa.Ya.No.136, B.2, Ankara, 1968, s.32-49.

kuvvet, kudret ve kolaylık sağlamasına yol açmıştır. Pazar için üretim de böyle bir yaşamın sonucu olarak ortaya çıkmış, herşeyi kendi yapamayan insan, yaptıkları karşılığı gereksinmelerini pazardan sağlama olanağına kavuşmuştur(18).

Hemen ekleyelim ki biraraya gelmekten, toplum durumunda yaşamaktan elde edilen bu faydalara karşılık, insanlar da bir takım özverilerde bulunmak zorunda kalmışlardır. Zira her nimet (ergi) bir sıkıntılı zorluğu(külfeti) gerektirir. İnsanların bu özverisi salt özgürlüklerinden özveriyle başlar, toplum düzen ve ilkelerine uymak zorunluluğuna kadar usanır. Zira unutmamak gerekir ki toplumun bir düzene gereksinmesi vardır ve bu düzen de ancak bu şekilde sağlanır.

Toplum düzenininin sağlanması başlangıçta toplumda yaşayanlar tarafından belirli olaylar karşısında aynen tekrarlanmak suretiyle o topluma yerleşen ve bu surette kendiliğinden doğan ve oluşarak toplum tarafından uyulması zorunlu olduğu şeklinde düşünülen kurallarla olanaklı olabilmıştır. Zamanla gelişen ve büyüyen toplumlar çeşitli toplum tiplerini ortaya çıkarmış, her toplum

---

(18) Toplum türleri ve bunlar içersinde Türk toplumunun yeri konusunda bkz.:Fethi HEPER, Toplumsal Yapı ile Vergi Yapıları Arasındaki İlişkiler, E.İ.T.İ.A.Ya.No.126/148, Eskişehir, 1981, s.3-14.

tipi de yeni bir takım özverilerin yapılmasını gerektirmiştir.

İnsanların kendi çıkarına hareket etmek, başkalarının hakkını zorla almak ona sataşmak eğilimi zamanla güçlüden yana ortaya çıkan bu kurallara insanların karşı koymasına yol açmış, ortaya çıkan düzen bozukluğunu gidermek, başkalarının haklarına sataşılmasını önleyebilecek, başkalarının haklarına da kendilerinininki gibi uyulmasını sağlayacak kuruluşa gereksinme duyulmaya başlanmıştır. İşte insanlar, zamanla bu gibi ortak gereksinmelerini karşılamak için türlü aşamalardan geçerek, bugünkü devlet dediğimiz kuruluşu oluşturmuşlardır. Bu kuruluş toplum düzenini sağlamak için zamanla çeşitli kuralları değişik biçimlerde ortaya koymaya ve bunlara uyulmaması halinde konulan müeyyideyi de, en güçlü olarak, kendisi organları vasıtasıyla uygulamaya başlamıştır.

Bu devlet anlayışı geçen zaman içinde büyük değişikliklere uğramış(19) ve neticede bugün anladığımız devlet kavramı içinde devletin görevi genişleyerek devlet çeşitli alanlarda çok değişik

---

(19) Devlet anlayışındaki değişikliğin tarihsel seyri ve sebepleri konusunda bkz.: Günter SCHMÖLDERS, Finanz-und Steuerpsychologie, Rowohlt's Deutsche Enzyklopädie, Reinbek, 1970, s.13-41.

işleri yürütmek ve üstlenmek zorunda kalmış bulunmaktadır. Bunlar öyle görevlerdir ki(20) toplum halinde yaşayan insanların ortak gereksinmelerini gidermek için kamu hizmeti halinde genellikle kamu kuruluşları tarafından yapılan hizmetlerdir. Ancak bu kamu hizmetlerinin gereği gibi yapılabilmesi için şüphesiz devletin mali bir güce de sahip olması gerekmiştir.

İlerleyen zaman içinde devlet işte bu mali gücü, toplum halinde yaşayan kişilere ve toplum kurumlarına, egemenlik hakkına dayanarak kanun çıkararak vergi salma ve zorla tahsil etme yoluyla elde etmiş bulunmaktadır.

---

(20) "Kişilerin devlet eliyle karşılamak istedikleri ihtiyaçlar nelerdir? Çeşitli ekonomik meslekler bu hususta çarpışma halindedir. Bir kısım yazarlar devlet yalnız kişilerin tek başına yapamayacakları iç ve dış emniyetin temini ile sorumlu biri(bekçi) olarak kabul ederler. Bazı yazarlar, bunun yanında cemiyetin sağlık,kültür,bayındırlık,sosyal yardım işlerini de devletin yapması lâzım geldiği düşüncesindedirler. Bir kısım yazarlar daha ileri giderek, cemiyetin çektikleri ızdırapların sanayideki özel teşebbüsten ileri geldiğini iddia ederler. Bu iddialar ne olursa olsun, bugünün devleti tarihi zorunluluklar dolayısıyla hizmetleri, müdahalesi genişlemiş bir devlettir". İRTENK,s.2; "Devletin fonksiyonları nelerden ibaret olmalıdır? Devlet faaliyetlerine bir sınır çizilebilir mi? Hatta çizilmeli midir? Yukarıdaki sorulara cevap arayan araştırmalarda çeşitli yaklaşımlardan yararlanılmıştır. Fakat bu gün için, ne teoride,ne de uygulamada bir görüş birliğine varılabilmıştır. Çünkü, sorun çok yönlüdür". NADAROĞLU,s.3; Devlet faaliyetleri hakkındaki yaklaşımlar için ayrıca bkz.: Sulhi DÖNMEZER,Sosyoloji Dersleri, B.2, İstanbul,1968,B.204-209.

Vergi bugün belli başlı kamu gelirlerinden biri ve çağımızın en ilgi çekici ve önemli olaylarından biridir. Bugünkü modern devletin vergiyi para olarak alması tarihi bir gelişimin son adımını oluşturmaktadır. Zira vergi tarihinin gelişim seyrinin tetkikinde başlangıçta verginin mal veya hizmet şeklinde ödendiği(21) ve hatta verginin zorunlu olmadığı dönemlere de rastlanmaktadır(22). Ancak bütün bunlar yerini bugün parasal ödeme biçimine bırakmış bulunmaktadır.

Yukarda belirtmeye çalıştığımız özellikleriyle vergi, bugünkü modern devletin giderlerini karşılamak için başvurulan en önemli bir gelir kaynağıdır. Devletlerin bütçelerinin tetkikinde vergi gelirlerinin kamu gelirlerinin çok büyük bir kısmını, % 75 ile % 95 arasında kalacak kadar büyük kısmını, oluşturduğu görülür(23). Bu açıdan bakıldığında vergilerin milli ekonomi içersindeki öneminin büyüklüğü kendiliğinden ortaya çıkar. Başka bir anlatımla söylemek gerekirse devlet bütçelerindeki umulur vergi gelirlerinin planlandığı gibi tahsili devletin varlığının ve devamının sağlanmasını temin açısından büyük önem kazanır.

---

(21) Bkz.: Bu Bölüm, Birinci Kısım.

(22) Bugün için gelişmekte olan ülkelerdeki kuralı bozmayacak pek ayırık durumlar hariç(imece gibi) bu durum tamamen terkedilmiştir.

(23) Bkz.: TUNCER, s.139; ERGİNAY, s.9; NEDEROĞLU, s.212.

Verginin başlıca amacı şüphesiz yukarda da belirtildiği üzere, "kamu giderlerini karşılamaktır". Kamu giderlerinin karşılanma gereksinmesi kamu hizmetlerinin yapılmasını sağlama gereksiniminden doğmaktadır. Verginin başlıca amacı bu olmakla beraber acaba bu amaca ek sayılabilecek özellikle konumuza ilişkin başka amaçları yok mudur?

Bu sual ister istemez bizi kısa da olsa verginin belli başlı amaçları konusunda düşünmeye sevketmektedir.

Verginin son 100 yıl içindeki gelişimi gözlemlendiğinde amacında ve fonksiyonunda büyük değişimler olduğu görülür. Başlangıçta vergi yoluyla devlet kasasını doldurmak düşünülürken bugün bu düşünce tamamen değişmiştir. Bu değişikliğin birbiriyle ilgili pek çok sebepleri vardır. Özellikle sanayileşme ile birlikte mesleki yapının ziraatten sanayi ve endüstri işletmelerine dönüşümü sanayi devriminin sosyal politik problemlerine açıklık kazandırdı. Zira endüstride üretimin artması işgücüne talebin artmasına ve türlü problemleriyle bir işçi sınıfının oluşmasına yol açmıştı. Bunların sorunlarına el atılması zorunluluğu verginin çok geniş etki yaratan diğer bir amacını da ortaya çıkardı. Bu amacı çok kullanılan bir deyim olan "vergi yoluyla sosyal

adaletin sağlanması" şeklinde dile getirmek olanaklıdır. Bu amaç verginin sosyal cephesini oluşturur(24) ve devletin sosyal politikaya yönelik amaçları tedbirlerin en etkili bir karışma vasıtasını meydana getirir.

Bilindiği üzere sosyal politika ilk defa XIX. yüzyılın ikinci yarısında Almanya'da Prof.Wilhelm Heinrich RIEHL tarafından kullanılarak ortaya atılan bir deyimdir. Geniş anlamda sosyal politika "sosyal zümrelerin cemiyet bütünü içinde yerlerini almalarını ve bunları sosyal bünye ile kaynaştırmayı temine yönelmiş bir politikadır"(25). Böyle bir politikanın uygulama amacının nedeni çeşitli etkenlerin, özellikle çıkarları karşıt ekonomik sınıfların oluşumu sonucu olarak toplum içerisinde bireyler arasındaki gelir ve servet dengesinin bozulması ve bu bozulmanın yol açtığı adaletsizliklerdir. Devlet fertler arasında

---

(24) Verginin sosyal amacı konusunda bkz.: İRTENK,s.113-115. Ayrıca bkz.: HEPER,s.28; LAUFENBURGER,s.166 vd..

(25) Orhan TUNA, Sosyal Siyaset, İstanbul,?,s.17; Sosyal Politika ve Amaçları konusunda bkz.: Gerhard ALBRECHT, Sozialpolitik, Göttingen, 1955,s.9 vd.; Ludwig PRELLER, Sozialpolitik, Theoretische Ortung, Tübingen-Zürich, 1962,s.1 vd.; Ludwig HEYDE, Sozialpolitik, Heidelberg,1959,s.1 vd..

büyük huzursuzluklara yol açan bu adaletsizliği ortadan kaldırmak için bir takım tedbirler almak zorundaydı. İşte bu tedbirlerin neler olabileceği konusu üzerinde çalışıldığı bir sırada alman ilim adamı Adolf WAGNER bu adaletsizliklerin verginin bir araç gibi kullanılarak, vergi yolu ile düzeltilmesi fikrini bilimsel bir biçimde ortaya atıp, savunarak; vergilerin mali amaç kadar önemli sosyal politika amacını ilk defa belirgin bir biçimde vurgulamıştır(26). Arkadan gelen yıllarda geliştirilen bu düşünce vergi yoluyla sosyal adaletin gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynamaya başlamış ve verginin sosyal politika amacı "vergi yoluyla sosyal adaletin sağlanması" anlatımında dile getirilmeye başlanmıştır.

"Vergi Yoluyla Sosyal Adaletin Sağlanması" anlatımı verginin sosyal cephesini ve sosyal politikaya dönük amacını en güzel belirten bir sözdür.

Bilindiği üzere sosyal adalet deyimi sosyal hukuk devleti deyimiyle birlikte kullanılan ve 1961 Anayasamızla da Türk hukuk sistemi içersinde yerleşmiş bir devlet düzeni biçimidir.

---

(26) WAGNER'e göre, gelirler toplumun varlıklı tabakası ile varlıksız tabakası arasında yeniden dağıtımına tabi tutulmalı ve servetin belirli ellerde ölçüsüz derecede birikimine olanak verilmemelidir. NADAROĞLU, s.243-244; Bu konuda ayrıca bkz.: Fritz NEUMARK (Çev.İclal (Fevzioglu)CANKOREL), Vergi Politikası, İst.Üni.İkt.Fa.Ma.Ens.Ya.2090-357-53, İstanbul,1975, s.200 vd..

Anayasamıza göre Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk devletidir(mad.2).

Hukuk devleti deyimi, yönetilenlere hukuk güvenini sağlayan devlet düzenini anlatır. Sosyal devlet ise, Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonunca hazırlanan gerekçenin diliyle, çalışma ve sosyal adalet ilkelerine dayanan, fertlere yalnız klasik hürriyetleri sağlamakla yetinmeyip aynı zamanda onların insan gibi yaşamaları için zorunlu olan maddi gereksinmelerini karşılamayı da kendine görev edinen devlettir. Bu yolla zayıf olan kişiler korunarak geniş halk tabakalarının refaha kavuşmaları sağlanır.

Anayasamız, "Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler" başlığını taşıyan ikinci kısmının üçüncü bölümünde oldukça ayrıntılı biçimde gösterilmek suretiyle tanıdığı ve sağladığı iktisadi ve sosyal haklarla sosyal adaleti gerçekleştirmek amacını gütmektedir. Bu amaca ulaşmakta izlenecek vergi politikası çok önemli bir rol oynar. Zaten unutmamak gerekir ki, anayasamızın diliyle, devlet iktisadi ve sosyal amaçlara ulaşma ödevlerini, yani sosyal adaleti sağlama görevini, ancak iktisadi gelişme ile mali kaynakların yeterliliği ölçüsünde yerine getirir(mad.53).

Birçok devlet anayasalarında yer alan bu görev devlete, sınıf toplumlarının ortaya çıkmasıyla birlikte yüklenen yepyeni bir görevdir.

Bilindiği üzere bugünkü modern devletler sınıf toplumu yapısını gösterir. Bu gibi toplumlardaki tabakalaşma hukuk eşitliğine fakat ekonomik farklılığa dayanır. Geliri yüksek olan az sayıdaki kişiler toplum içersinde üst. sıralarda yer alacakları cihetle toplum bir piramit görünümü içindedir. Fertler gelir seviyelerine göre bu piramidin kendi gelir seviyesine uygun tabakasında yer alırlar. Toplum piramidinde yukarı ve aşağı hareket ancak fertlerin gelir seviyelerinin değişmesine bağlı kalır. Fertlerin gelir seviyelerinden ileri gelen farklılıklar tabakalar arasında çeşitli uyumsuzluklar ve dengesizlikler yaratır. Bu uyumsuzlukların ve dengesizliklerin önlenerek tabakalar arasındaki uçurumun doldurulması için bugünkü modern devlet fertlerin seviyesini yükseltecek sosyal politik(27) etkili önlemleri almak görevini üstlenmiş bulunmaktadır. Bu yolda uygun bir vergi politikası güderek geliri az olan kimselerden az veya hiç almamak suretiyle tabakalar arasındaki gelir farklılığını ortadan kaldırmaya çalışır. Alınan sosyal adaleti sağlayıcı önlemler toplum piramidi içersinde tabakalar arasında gelir eşitliğine yol açtığı cihetle toplum piramidi içersinde aşağıdan yukarıya doğru

---

(27) Verginin sosyal politika üzerindeki bu önemli etkisini "Sosyal Politika Yönünden Vergi Kuralları"nı incelemek suretiyle daha iyi ortaya koymak mümkündür. Bunun için bkz.: HEREKMEN, Genel... s.53 vd..

bir akımın başlamasına önayak olmuş ve bunun sonucu çeşitli meslekler arasında gelir dengesi sağlandığı içindir ki kalın bir orta sınıf oluşmuş ve devletlerin sosyal adaleti sağlamaya yönelik önlemlerini arttırmaları, bugüne kadar piramit halinde görülen toplum yapısının bile değişerek yıldız şeklini almasına yol açmıştır(28).

| Devletin vergi yoluyla sosyal adaleti sağlamaya yönelik önlemleri alırken üzerinde duracağı en önemli konu şüphesiz vergi ödeyecek olan kimsenin, mükellefin, durumu olmalıdır. Mükellefler, vatandaş veya yabancı, gerçek veya tüzel kişi olarak karşımıza çıkabilirler. Vergilerin saptanma ve tahsilinde verginin sosyal cephesini etkileyen psikolojik etkenler asla gözden uzak tutulmamalıdır. Unutmamak gerekir ki psikolojik ortam hazırlanmadıkça başarılı bir vergi uygulaması yapılamaz, vergiyle ulaşılması düşünülen amaçlara da hiçbir zaman ulaşılamaz. Bu bakımdan bu psikolojik etkenler üzerinde burada durmak yerinde olur.

---

(28) ERKUL, Sosyoloji..., s.110-114.

Ş.2. VERGİNİN PSİKOLOJİK ETKENLERİ

Kamu gelirleri bütün mali ve iktisadi kuruluşlar gibi zaman ve yere göre çeşitli aşamalardan geçerek gelişmiştir. Bu gelişmenin son evresinde ise büyük merkezi devletlerin kurulması sonucu kamu gelirleri içersinde vergi büyük bir pay almaya başlamış(29), bu nedenle de bugün artık kamu geliri denince akla vergi kavramını getirecek bir hal almıştır.

Görüldüğü üzere konumuz açısından bizim için önemli olan vergi, bir kamu gelir çeşidi olarak karşımıza çıkan ve kamu gelirleri çerçevesinde Maliye İlmî içersinde yer alan çok önemli bir konu olmaktadır. Ancak hiçbir zaman unutmayalım ki vergi, devletlerin normal giderlerini karşılamak için başvurdukları en önemli mali bir araç ve belli başlı temel bir kamu geliri olmakla beraber, devletin tek gelir kaynağı değildir.

Vergi olayı sosyal bir olaydır. Bilindiği üzere sosyal kelimesinin bulunduğu her yerde insan faktörü karşımıza çıkar. Bu bakımdan verginin amacına ulaşabilmesinde insan, tek başına veya toplum içersindeki davranışlarıyla rol oynayan çok önemli

---

(29) Bugün kamu gelirlerinin % 75-95'i vergi ile sağlanmaktadır.

bir faktördür. Zira bu faktöre vergi kanaliyle yapılacak bir etki şüphesiz karşılıksız kalmaz, insanlar davranışlarıyla bunlara bir karşı tepki yaratırlar. Vergiye karşı insan davranışı şeklinde ortaya çıkan karşı tepki, netice itibariyle konulan verginin amacına ulaşip ulaşmamasında çok önemli bir rol oynar. Bu bakımdan konulacak bir vergiye gelebilecek tepkiler önceden görülmez ve ilmi esaslara dayanarak hesaplanmazsa veya başka bir anlatımla, böyle bir hesap yapılmadan vergi salma yoluna gidilirse vergiden beklenen başarıya ulaşılamayacağı açıktır. Bu bakımdan başarılı bir vergi salınabilinmesi için bu işi yapacak olanların önceden salınacak vergiye karşı mükelleflerin davranışlarından ileri gelen tepkiler hakkında ilmi nitelikte bilgi sahibi olmaları gerekir.

Acaba başarılı olunabilinmesi için, insanın tek başına birey olarak veya toplum içinde yaşayan bir fert olarak bu gibi karşı tepki niteliğindeki davranışlarının niteliği hakkında bize bilgi verebilecek ilim hangi ilim olacaktır?

İnsan davranışlarıyla, onların zihni ve ruhi reaksiyonları ile doğrudan doğruya psikoloji ilmi ilgilenir(30).

---

(30) ERKUL, Sosyoloji..., s.1 vd..

Psikologlar bu incelemelerini yaparken genellikle şu şekilde çalışırlar:

i. Birinci grup psikologlar incelemelerinde bireyi esas alır, araştırmalarının temelini tek başına ele alınan insanın davranışlarını incelemek oluşturur. Meselâ, insan nasıl öğrenir? Kişilik nasıl gelişir? İnsan nasıl inanır ve davranır gibi.

Kolaylıkla anlaşılabilceği üzere bu incelemeler, netice olarak tüm bu ve buna benzer konular hakkında birey davranışlarını ortaya koyacağı cihetle, bunları öğrenmek suretiyle birey davranışlarını önceden bilmek ve tanımak olanağı ortaya çıkar. Önceden bilebileceğimiz arzuladığımız insan davranışlarının ortaya çıkmasını istemiyorsak tutum ve davranışlarımızı ona göre düzenlememiz gerekir.

ii. İkinci grup psikologlar ise insanın hiçbir zaman yalnız yaşamadığı, her zaman bir toplum içersinde yaşadığı noktadan hareketle toplum içinde, gruplar içersinde insanın bütün davranışlarını inceler. Zira kolaylıkla kendi tecrübelerimizden de bileceğimiz üzere, içinde yaşanılan toplumun dış baskısıyla toplum içersinde yaşayan insan davranışı, tek başına olsaydı yapacağı davranıştan büyük farklılık gösterir. Özellikle son

zamanlarda Amerika Birleşik Devletlerinde büyük gelişme gösteren Sosyal Psikoloji ilmi, kişinin toplum içersindeki davranışlarını bütün yönleriyle inceleyen bir ilim olması açısından(31) bu sahada köklü çalışmalarda bulunan bir ilim olarak karşımıza çıkar.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan bir sonuç çıkarmak gerekirse, vergi toplum içersinde meydana gelen olaydır. Olayın meydana geldiği yer olan toplumu ise insan faktöründen ayrı düşünmeye olanak yoktur. Bu bakımdan mali olaylarda ancak insan faktörüyle, insan davranışlarıyla bütünleşebildiği oranda başarılı sonuçlara ulaşmak mümkün olur. Mali olaylarda ise insan faktörü ancak psikoloji ilmi verileriyle değerlendirilebileceği cihetle en önemli bir mali olay olan verginin salınmasının da psikolojik sonuçlar ortaya çıkaracağı hiçbir zaman unutulmamalıdır. Yasama organının tutumu, vergi dairelerinin davranışları vs. gibi benzeri hususlara karşı doğan insan tepkileri bunlara örnek teşkil eder.

---

(31) KRECH -CRUTCHEFIELD(Çev.Doğan GÜÇBİLMEZ-Oğuz ONARAN),
Sosyal Psikoloji, Ankara,1967,s.6.

İnsan davranışlarını tümüyle inceleyen ilim psikoloji olduğuna göre, demek ki vergi ile psikoloji ilmi arasında sıkı bir ilişki zorunludur(vergi psikolojisi). Bu sıkı ilişki bir ilim disiplini(vergi psikolojisi) içersinde kurulmadan ve öğrenilmeden vergicilikte başarılı olunamayacağı kolaylıkla söylenebilir. Bu bakımdan vergi psikolojisi verginin psikolojik etkenlerini ortaya koyan bir ilim disiplini olarak zamanımızda büyük önem kazanmış bulunmaktadır.

İ k i n c i B ö l ü m

V E R G İ P S İ K O L O J İ S İ N İ N
E T K İ A L A N I

Birinci Kısım

VERGİ MÜKELLEFLERİNİN ÖZELLİKLE
PSİKOLOJİK DURUMLARI DİKKATE
ALINARAK ÖNEMLİ MALİ DAVRANIŞ
BİÇİMLERİ

Vergi mükellefleri vergiye ve vergi konusundaki değişikliklere karşı ilk bakışta açıklanamaz gibi görünen şiddetli bir reaksiyon gösterirler. Bu bakımdan kanun koyucu ve mali organlar mükellefin bu reaksiyonu dolayısıyla vergi konusunda diledikleri uygulamayı diledikleri gibi yapmak olanağına sahip bulunamazlar. Bu yüzden gerek kanun koyucu ve gerekse mali organların herbirinin de, tedbirlerini geniş bir biçimde vatandaşa ve onun davranışlarına uydurmak zorunluluğunda oldukları görülür(1). Bilirlerki vergi politikası ile ilgili tedbirler ancak kamuoyunca kabul gördüğü değerde başarılı olabilir.

Vergi mükelleflerinin devletlerin vergi politikalarını etkileyen bu tutumu ancak son çeyrek asır içinde özellikle

---

(1) Bkz.: Eugen GROSSMANN, Wandlungen der schweizerischen Finanzgesinnung, Schweizer Monatshefte, Bern, 1951-1952, s.277.

Almanya'da ciddi bir incelemeye bağlı tutulmuş, bu davranışların psikolojik nedenleri araştırılmış ve sonuçta mükellefin davranış biçiminin şaşılacak kadar büyük bir kısmının o kimsenin salınan vergiye ilişkin bilgi seviyesinin sanıldığından çok daha düşük olmasından ileri geldiği görülmüştür. Meselâ 1958 yılında Almanya'da yapılan bir araştırma ücretlerinden veya gelirlerinden kesilen vergiler dolayısıyla bir reaksiyon gösteren Alman halkının sadece üçte birinin ücret veya gelirlerinden kesilen vergi miktarının nispetini bildiğini, kalan büyük çoğunluğun ise reaksiyon gösterdiği konunun temellerini bilmediğini ortaya koymuştur. Bu insanların sadece federal bütçe ve eyalet bütçeleri değil, içinde yaşadıkları kendi mahalli idarelerinin bütçeleri hakkında da bilgi oranları çok düşük olarak saptanmıştır(2). Hakkında noksan bilgi sahibi olunan bir konuda şüphesiz insanoğlunun, en uygun olması muhtemel bir karar alınmış olsa bile, kendine göre geçerli bir nedenle, şüphesiz buna karşı bir reaksiyon göstermesi doğaldır.

Vergi mükelleflerinin vergiye karşı reaksiyon olarak ortaya çıkan davranışlarının araştırılması, bu tür insan davranışının psikolojik temel gerçeklerinin bilinmesi vergi politikasını olumlu düzenlemeye sokan, onun devamlı başarıya ulaşmasının esas koşulunu

---

(2) Gunter SCHMOLDERS, Das Irrationale in der öffentlichen Finanzwirtschaft, Hamburg, 1960, s.80 vd..

oluşturduğu anlaşıldığı cihetle, bu yolda yukarıda değindiğimiz gibi ancak son senelerde Vergi Ödeyen Vatandaş ve Devlet, Vergi Ödeyen Vatandaş ve Kamu Faaliyetleri, Vergi Baskısı Altında Kalma Hissi, Vergi Morali ve Vergiye Karşı Koyma konuları köklü araştırmalara bağlı tutulmuş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Ş.1. VERGİ ÖDEYEN VATANDAŞ VE DEVLET *

Vatandaşın devlete ve onun fikri ve gerçek kuruluşlarına karşı vergi dahil olmak üzere tutumu bilgi seviyesine ve kişisel çıkarına bağlıdır. Eğitim seviyesi yüksek ve olumlu bir toplum anlayışına sahip bir vatandaşın devlet ve mahalli idare hakkındaki bilgisi de şüphesiz yeterli bir seviyede demektir. Başka bir deyişle söylersek devlet ve mahalli idare hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak, iyi bir eğitim görmeğe ve topluma karşı olumlu tutumda bulunmaya bağlıdır. Bu durumu en iyi şekilde Batı Almanya'da "Vatandaşın Devlete Karşı Tutumu" hakkında yapılan bir araştırma sonuçlarında görmek mümkündür. Araştırma sonuçlarından ortaya çıktığı üzere bilgi seviyesi yüksek olan kimseler diğerlerine göre devlete karşı olumlu bir tutum içindedirler(3).

---

(3) SCHMÖLDERS, Finanz..., s.20.

'Devlet'e Karşı Tutum	Tahsil Seviyesi		
	İlk %	Orta %	Lise %
Devleti kabul edenler	58	75	74
Şartlı kabul edenler	23	17	22
Reddedenler	5	2	2
Fikir beyan etmeyenler	14	6	2
	%100	%100	%100

Meslek gruplarına göre yapılan sıralama da aynı paralelde görülmektedir(4).

Devlet'e Karşı Tutum	Meslek Grupları					
	Memur %	İşçi %	Müstaahdem %	Serbest meslek sahibi %	Tarımla uğraşanlar %	Emekli %
Devlet'i Kabul edenler	76	54	68	67	62	69
Şartlı kabul edenler	15	25	21	25	20	15
Reddedenler	3	7	3	1	4	2
Fikir beyan etmeyenler	6	14	8	7	14	14
	%100	%100	%100	%100	%100	%100

(4) SCHMOLDERS, Finanz..., s.21.

Devleti kabul etme oranının yüksek bulunduğu memur, müstahdem ve serbest meslek sahibi gruplarının genel olarak bu oranın düşük bulunduğu işçi ve tarımla uğraşanlar gruplarına göre daha yüksek tahsil seviyesine sahip oldukları kolaylıkla düşünüleceği cihetle bilgi seviyesinin devlet anlayışındaki rolü daha açık olarak ortaya çıkar.

Bu arada şunu da belirtmek isteriz ki devletten her türlü yardım gören tarımla uğraşanlar grubunun devlete karşı ihtiyatlı tutumu ilgi çekici bir özellik göstermektedir.

Devlet'in "herhangi belli bir hizmet karşılığı olmadan" ve "zorla" aldığı vergiye karşı mükellefin tutumu, onun devlete karşı olan tutumu, yani onu kabul veya reddiyle çok yakın ilgilidir. Bu psikolojik durum mükellefin vergi moralini ve dolayısıyla devletin vergi politikasını etkileyen önemli bir unsurdur.

Ş.2. VERGİ ÖDEYEN VATANDAŞ VE KAMU FAALİYETLERİ

İnsanın gözlemleri kişiseldir. Gözlenen hakkındaki bilgi başka bir deyimle gözlemcinin bilgi derecesi gözlemin yapısını belirleyen faktördür.

Toplum açısından tespit edilen şudur ki, vatandaş ve vergi mükellefi genel olarak devlet ve mahalli idare hakkında gayet az bir bilgiye sahiptir. Bu bakımdan da davranışlarına herşeyden evvel kişisel çıkar hesapları egemen olmakta ve buna uygun davranışta bulunmaktadır.

Bu davranış biçimine kamu tarafından görülen işler açısından gözetince şu neticeye varılmaktadır: Vatandaşlar devlet gelirlerinin kendilerine büyük fayda sağlayacak sahalara harcanması için fikir bildirirler, fakat buna karşın vergi mükellefi olarak mali yükümlülükten son derecede uzak kalmayı arzularlar.

Orta sınıfa ait vatandaşlar ise kamu kuruluşlarından bir yandan görev ve hizmet sahalarını devamlı olarak genişletmelerini, arttırmalarını isterken diğer yandan harcamalarını kısmalarını istemektedirler. Bu iki durum kolayca anlaşılacağı üzere mantığın bağdaştıramadığı ama daima tekrar edilen iki zıt isteğin oluşturduğu tam bir çelişkidir.

Meselâ Batı Almanya'nın Baden-Württemberg eyaletinde yapılan bir araştırmada halkın % 80'inin devletin "işçi-işveren" sorunlarıyla, yarısından fazlasının "evlilik ve aile" ve hatta "mecmua

ve film" sorunlarıyla ilgilenmesini istedikleri saptanmıştır.

Buna karşılık Batı Almanya bütçe açığının kapatılması için vergilerin arttırılması mı yoksa devletin harcamalarının kısılması mı gerektiği sorularıyla yapılan bir araştırmada ise aşağıdaki ilginç sonuç alınmıştır(5).

Aylık net aile geliri	Vergilerin arttırılması	Harcamaların kısılması	Cevap yok	%
260 marktan aşağı	18	75	7	100
260-390 mark arası	18	78	4	100
390-600 mark arası	15	82	3	100
600 marktan fazla	12	86	2	100

Görüldüğü üzere bu araştırmada gelir grupları arasında az yada hissedilmez derecede vergi ödeyen grupların, bir vergi arttırılmasında en çok kendilerinin etkileneceği kanısında olan

---

(5) SCHMÖLDERS, Finanz..., s.33.

yüksek gelir gruplarına nazaran bütçe açığının vergi arttırımı yoluyla kapatılmasına daha çok taraftar oldukları dikkati çekmektedir.

Daha açık ve ilginç bir araştırma ise İsveç'te 1959 da yapılmıştır. Kendilerine bir refah devleti olan İsveç'in bütçe açığının en iyi hangi şekilde kapatılması gerektiği sorusu yöneltilen 170 ayrı yerlerdeki 800 İsveç vatandaşının hemen üçte ikisi harcamaların kısılması gerektiği cevabını vermiştir. Sadece % 6'sı vergilerin arttırılmasına taraftar olmuş, geri kalanlar ise devlet borçlanmasına gidilmesi fikrini benimsemiş veya soruya hiç cevap vermemiştir. Burada da yüksek gelir sahipleri büyük çoğunlukla (hemen dörtte üç) harcamaların kısılmasına taraftar olmuşlardır. Siyasi partilere göre yapılan sıralamada muhafazakârların % 82, sağ ve merkez partileri taraftarlarının % 70 ve sosyal demokratların % 52'sinin de gene harcamaların kısılması fikrini benimzedikleri görülmektedir.

Diğer taraftan bütçedeki belli bazı harcama kalemleri hakkında fikirleri sorulan İsveçlilerin çoğunluğu, nasıl karşılanması gerektiği hakkında fikir belirmeden, emekli aylıklarının, çocuk parasının ve konut yapımının arttırılmasını istemişlerdir. İsveç

vatandaşlarının bu fikirleri, hernekadar yukarda da değindiğimiz çelişkili durumu ortaya çıkarmakta ise de bu durum psikolojik olarak anlayışla karşılanabilir.

§.3. VERGİ BASKISI ALTINDA KALMA HİSSİ

Verginin gerek maddi ve gerekse biçimsel yükümlülüklerinin ortaya çıkardığı etkilerin bir sonucu da, mükelleflerin objektif faktörlerden(servet,gelir,yaşam seviyesi,bilinçlilik vs. gibi) ve subjektif tasarımlardan oluşan "Vergi Baskısı Altında Kalma Hissi" niteliğidir. Bu hisdir ki mükellefi yasalaşmış bir vergide bu vergiden kurtulmaya, yasalaşmakta olan vergide de türlü öhlemler almak suretiyle mükellefiyet altına girmemeye zorlayacaktır.

Ancak hemen belirtmek isteriz ki mükellefin bu hissi çok kere subjektif kalmaktadır. Zira yapılan bir araştırmayla saptanmış olduğu üzere, bu hislerle dolu oldukları halde, bu kimselerin ancak üçte biri kendilerine soru yöneltildiğinde, ücret veya gelirlerinin vergisini tam olarak balebilmişlerdir. Özellikle serbest meslek sahipleri arasında Batı Almanya'da yapılan bir araştırma bu kimselerin vergi yüklerini olduğundan fazla tahmin ettiklerini ortaya koymuş bulunmaktadır.Buna karşılık vasıtalı vergiler

çoğunlukla fark edilemediklerinden genellikle olduğundan daha az tahmin edilmekte veya çok kere olduğu gibi hayal meyal silik bir şekilde bilinmekte veya hiç farkına varılmamaktadır. Farkına varıldığı durumlarda da bunlara en azından şüpheli bakışlarla bakılmaktadır. Bu tür vergilerin farkedilmeme nedeni bilgi noksanlığındandır. Bu bakımdan bu bilgi noksanlığının mükellefleri aydınlatacak şekilde giderilmesi gerekir. Şu halde vasıtalı vergilerin fark edilmemesinin mükellefi aydınlatma fırsatının kaçırılmasından başka bir şey olmadığı öncelikle bilinmelidir. Unutmamak gerekir ki reşit bir kimsenin indinde bu aydınlatmanın yerini başka hiçbir şey tutamaz.

Konuya ilişkin olarak belirtelim ki, Vergi Baskısı Altında Kalma Hissi'nin tepkisi vergi kaçakçılığı, vergiden kaçınma veya verginin reddi şeklinde ortaya çıkar. Bunlara ilgi gösterilmemesi halinde mükellef ödediği verginin giderilmesi, verginin amortismanı ve verginin yansıtılması biçimlerinde bir tepkiyle bundan kurtulmaya çalışacaktır(6).

---

(6) Bu konularda bkz.: HERİKEMEN, Genel..., s.181 vd..

Vergi baskısı ile vergi morali arasındaki bağ subjektif vergi baskısı hissindedir. Vergi baskısı altında kalma hissi, reel brüt geliri azaltan vergilerin toplamını anlatan objektif vergi baskısından tamamen ayrılır. Vatandaş, gerek kendi ödeme gücüne ve gerekse diğer vergi mükellefleriyle karşılaştırmayla vergi baskısının yüksekliği hakkında belli bir subjektif görüşe sahiptir. Bu görüş mükellefin maddi durumu, kendisinden alınan vergiler hakkındaki az veya çok doğru bilgisi, devlet, hazine, maliye daireleri ve özellikle vergiler hakkındaki bilgisi, şahsi yapısı ve tecrübesi gibi değişik objektif ve subjektif faktörler etkilemektedir. Vergi baskısı altında kalma hissini önemli bir öğesi diğer vergi mükelleflerine göre haksız işlem görme hissidir.

Batı Alman halkının üçte ikisi vergilerin adaletsizce dağıtıldığı ve ödenen vergilerin karşılığının tam olarak alınmadığı kanısındadırlar. Üçte birinden fazlası ise Batı Almanya'nın dünyada en yüksek vergi ödenen ülke olduğunu sanmaktadır.

Meslek gruplarına göre yapılan aşağıdaki anket neticeleri şunu göstermektedir, ki (7) ödedikleri vergilerin kendilerine tam fayda sağladığı kanısında olanlar sadece memurlardır. Diğer bütün gruplar, özellikle serbest meslek sahipleri devletin kendi-

---

(7) SCHMÖLDERS, Finanz..., s.74.

lerine ödedikleri vergi ölçüsünde karşı hizmet sunmadığı görüşündedirler.

	Karşılığını tam alamıyorum	karşılığını tam alıyorum	Cevap vermeyenler	%
	%	%	%	
Toplan	61	32	7	100
<u>Meslek Grupları</u>				
İşçi ve Ziraat işçisi	69	25	6	100
Müstahdem	63	35	2	100
Memur	36	60	4	100
Serbest meslek sahibi	74	23	3	100
Köylü	59	30	11	100
Emekli	44	39	17	100

Tüketim vergisinin yarattığı vergi baskısı altında kalma hissini etkisi konusunda yapılan araştırmalar ise bu konuda

ücretlerden kesilen vergiler ve gelir vergilerine göre çok daha belirsiz sonuçlar vermiştir. Kendilerine satın aldıkları mallarda tüketim vergisi bulunup bulunmadığı sorulan kimselerin gerçekte tüketim vergisi bulunmaya malların birçoğunda tüketim vergisi bulunduğunu söylemiş, tüketim vergisi bulunduğu bilinen mallarda ise ödenen tüketim vergisinin miktarı bilinmemiştir.

Ankette sorulan "aşağıda sıralanmış mallardan hangilerinde malın fiyatına dahil edilmiş tüketim vergisi vardır?" sorusuna alınan cevaplar şöyledir(8):

	evet %	hayır %	cevap vermeyenler %	%
Sigara	92	2	6	100
Köpüklü şarap	86	6	8	100
Kanyak	84	7	9	100
Şeker	81	11	8	100
Kibrit	81	11	8	100
Parfüm X	54	33	13	100
Mosel şarabı X	49	38	13	100
Fotoğraf makinesiX30		52	18	100

X = Anket sırasında tüketim vergisine bağlı olmayan mallar.

(8) SCHMOLDERS, Finanz..., s.68.

Ankete bağlı tutulanların beşte dördünden çoğu sigara, şeker, kibrit, kanyak ve köpüklü şarapta tüketim vergisi olduğunu bilmişlerdir. Bu sonuç görüldüğü üzere yüksek bir olumlu cevap sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Cevapların doğruluğunda tahsil durumu veya gelir seviyesi bir rol oynamamıştır. Zira bütün gruplarda doğruluk oranı hemen hemen aynı kalmıştır.

Tüketim vergisinin bazı mallarda varlığı bilindiği halde mesela sigara ve şekerde bunun nispetinin ne olduğu sorulduğunda alınan cevaplar şu sonucu ortaya çıkarmıştır:

<u>Fiyata dahil tüketim vergisinin tahmini oranı</u>	<u>Sigara sorularının %</u>	<u>Şeker sorularının %</u>
0-%9	6	10
% 9-%19	11	23
% 20-%29	11	18
% 30-%39	8	8
% 40-%49	5	8
% 50-%59	14	1
% 60-%69	6	---
% 70-%79	5	---
80 ve daha fazla	7	---
cevap vermeyenler	27	32
	<u>%100</u>	<u>%100</u>

Sigarada kendilerine soru yöneltilenlerin % 14'ü doğru olan % 50-59 grubunu şekerde ise sadece katılanların % 10'u doğru grubu gösterebilmişlerdir.

Belli mallarda fiyata dahil tüketim vergisinin oranları hakkındaki bu araştırma sonuçları vergi baskısı altında kalma hissini mükellefin bilgi derecesine bağlı olduğu tezini doğrulayacak bir başka husus olmaktadır.

Konuya ilişkin son söz olarak belirtelim ki vergi baskısı altında kalma hissini mükellefte yarattığı tepki, yukarıda da değindiğimiz gibi, bu vergiden kurtulma (kaçakçılık, kaçınma, red) veya bu verginin giderilmesi (verginin amortismanı, yansıtılması) şekillerinde ortaya çıkar.

§.4. VERGİ MORALİ

Moral kavramı son yüzyılda moral filozofisinde ve psikolojide az çok "ahlâk" (töre) veya "etik" kavranları ile değiştirilerek kullanılmışsa da bu kavramın bugün konuşma lisanımızda henüz en azından insan davranışlarının bazı alanlarında kullanımı zorunlu görülmektedir.

Konumuz açısından moral kavramının buradaki anlamı, ferdin toplumun bir parçası olarak üstlendiği görevleri daha iyi yerine getirebilmesi için uyması gereken zamanın töresel ve hukuki normlarını onamasıdır. Bu açıdan vergi psikolojisinde vergi morali deyince vatandaşların vergileme ve vergilemede kendilerine yüklenen özel mükellefiyetler karşısında kendi takındıkları genel tavırdan söz edilir. Yani vergi morali mükellefin vergi mükellefiyetine karşı değişen genel tutumu olur. Sözkonusu bu tutum, halktan halka, zamandan zamana ve hatta mekândan mekâna (köy ve şehir) belirgin şekilde görülebilen ve hatta ölçülebilen farklılıklar göstermektedir. Zira değişen bu tutum bir taraftan ahlâki görev ile diğer taraftan maliye ile ilişkilerde vergi kaçırmayı başarılı bir çaba sayan düşünce arasında belirir.

Dar anlamda vergi morali, vergi zihniyetinin genel çerçevesi içersinde vergi kaçakçılığı ve vergi cezaları karşısında alınan durum olarak tanımlanmakta ve yer almaktadır. Bu ise rasyonel bir vergi ve maliye politikasının esası olarak değişik zamanlardaki ve bölgelerdeki vergi ahlâkının tam anlamıyla kavranmasını ve somut bir biçimde karşılaştırılmasını olumlu kılmaktadır.

Yukarıdan beri tanımlamaya çalıştığımız vergi morali bugün artık genel ahlâk kurallarına göre yapılacak değerlemelerin çok dışında kalmış bulunmaktadır. Zira vergi yasalarına aykırı hareket toplumda genel ahlâk kurallarının dışında değerlendirilmektedir. Bununla belirtmek istediğimiz hususun ne olduğunu, vergi moraline ilişkin yapılan bir araştırma neticelerine dayanarak(9) şöyle ortaya koyabiliriz.

Batı Almanya'da yapılan bir araştırmada ankete bağlı tutulanlara sorulan "vergi suçlusunu kiminle karşılaştırırsınız?" sorusuna verilen cevaplar şöyle olmuştur:

Vergi suçlusunu kiminle karşılaştırırsınız?	Toplam %	İşçi ve ziraat işçisi %	Müstahdem %	Memur %	Serbest meslek sahibi %	Köylü, siraatçi %	Emekli %
Bir kurnaz işadamı	43	41	44	41	53	47	38
Trafik suçlusu	12	11	11	14	15	14	11
Kibar bir dolandırıcı	7	7	6	6	3	5	10
Dolandırıcı	27	30	32	30	18	22	25
Hırsız	4	4	5	9	4	3	5
Vatan haini	2	3	2	2	1	2	2
Cevap vermeyenler	9	8	5	7	9	11	15
(Birden fazla cevap	104%	104%	105%	102%	103%	104%	106%

(9) SCHMÖLDERS, Finanz..., s.83.

Görüldüğü gibi ankete katılanların % 43'ü vergi suçlusunu "kurnaz bir işadama" ile karşılaştırmaktadır. % 27'si de "dolandırıcı" olarak görmektedir.

Bu anketin ılımlı bir eğilime sahip olan bağımsızlar açısından ortaya çıkardığı sonuç, vergi kaçırانların cezalandırılması isteğı ile ankete katılan kişinin devlete karşı tutumu arasında sıkı bir korelasyon olduğudur. Sadece devlet anlayışı olumlu olan tüccar ve sanayicilerle serbest meslek sahipleri vergi kaçırانların oldukça ağır cezalara çarptırılmalarını istemektedirler.

Henry LAUFENBERGER "Maliyenin Ekonomik ve Psikolojik Teorisi" adlı eserinde, "vergiyi bertaraf eden kombinezonlar, gizli ve mahirane bir şekilde yapıldıkça hoş karşılanıyor. Hatta öyle memleketler varki orada kamuoyu daha da anlayışlı davranıyor: Hilede caniyane ve alçakça bir davranış veya hiç değilse yakışsız bir jest görmemekte kalmıyor, hazineye karşı kullanılan bütün usulleri hayranlıkla selâmlıyor ve onlara bir spor niteliği veriyor" demeli mi? sorusunu sorduktan sonra kendi görüşünü şöyle açıklıyor" vergi konusunda ahlâk veya vicdan kaidelerini ileri sürenler bir görüş hatasıyla malûdürler. Bahis konusu olan Devlet otoritesidir. Kanuna hürmet ve riayet, vatandaşlar başta olmak

üzere camianın bütün üyeleri için bir ödevdir. Bu her teşkilâtlanmış camia, düzen ve uygarlık için bir ölüm-kalım davasıdır. Her fert için vergi ödemek, istihlâk, giyim ve ilâh derecesinde esaslı bir giderdir. Zira verginin sükutu ile toplumun teşkilâtı tehlikeye, fertler ve mallar tehdit altına düşecek ve kamu hizmetleri duracaktır(10)!"

Vergi moralinden açık bir şekilde ayrılan özel ve ticari bir ahlâkın varlığı görüşünü benimseyen İ.JASTROW, kanun koyucunun vergi kaçakçılığını ceza kanununun dolandırıcılık ile ilgili genel hükümlerine bağlı tutma cesaretini göstermediğini belirterek bunu kendi görüşünün delili olarak ileri sürmektedir(11). SCHMOLDERS'de vergi suçları için, özel ekonomide paralel nitelikteki suçlara kıyasla daha yumuşak cezalar öngören Vergi Usul Kanununun vergi cezalarına ilişkin hükümlerinin, bu hükümlerde yapılan ağır-^{Sayınur. Görüşünü}laştırılmaya rağmen genede yumuşak kaldığı görüşünü/doğrulama için de vergi suçlarında günümüzde bile yalnızca ayırık durumlarda hapis cezası verildiğini gösterir(12).

---

(10) LAUFENBURGER(Çev.ÜLKİMEN),s.291.

(11) İ.JASTROW,Gut und Blut fürs Vaterland, Berlin,1917.

(12) Bkz.: Gunter SCHMOLDERS,Die wirtschaftsdelikte als Störungsfaktoren im Ordnungssystem der Marktwirtschaft, Wiesbaden, Frankfurt,1957.

Bütün bu görüşlerin ışığı altında "vergi morali" nin bugün taşıdığı anlamı, vergi cezaları hakkında yapılan bir anketin cevaplarında da bulmaktayız. Kendilerine "vergi suçlarında verilmesi uygun olacak en ağır cezanın ne olması gerektiği" sorusu yöneltilen çeşitli meslek gruplarından vatandaşların verdikleri cevaplar şöyle sıralanmaktadır(13).

Vergi suçu için uygun olan en ağır ceza	Toplam	İşçi	Müstahdem	Memur	Serbest meslek sahibi	Köylü (ziraatçı)	Emekli
Para cezası	37	36	29	32	46	48	38
Hapis-medeni haklarını kaybetmemek şartı ile --	24	23	27	32	25	23	23
Ağır hapis	15	18	19	9	9	10	13
Hapis-medeni haklarını kaybetmek şartı ile --	12	13	15	15	6	7	12
Ceza verilmesin	4	4	4	2	6	4	3
Diğer cezalar	2	2	1	2	-	2	2
Cevap vermeyenler	7	5	7	8	8	8	9
(Birden fazla cevap)	%100	%100	%102	%100	%100	%102	%100

(13) SCHMOLDERS, Finanz..., s.85.

Görüldüğü gibi ankete katılanların üçte birinden fazlası para cezasını en ağır ceza olarak yeterli bulmaktadır. Bundan da vergi suçunun genel olarak oldukça hoşgörülü karşılandığı sonucuna varılması olanağı doğmaktadır. Ayrıca dikkati çeken bir noktada da ağır hapis cezasını uygun görenlerin hapis-medeni haklarını kaybetmek şartı ile cezasını uygun görenlere göre daha çok olmasıdır. Bunu, medeni hak kaybının anlam ve sonuçları hakkındaki bilgi eksikliği ile açıklamak olasıdır.

Verginin doğrudan doğruya bir karşı hizmet sağlamaması, zorunlu karakterde oluşu ve bunun gibi daha bir çok neden kötü vergi moralinin sebebi olarak ortaya çıkmaktadır. Vergi dairelerindeki memurların vatandaşla olan iyi veya kötü ilişkileri de vergi moraline etki eden önemli öğelerden biridir.

Vergi morali, devlete ve vergilendirmeye karşı olan tutumun olumlu veya olumsuz olmasına ve vergi karşılığının, doğrudan doğruya değilse bile alındığı hissinin bulunup bulunmadığına göre değişir. Bu bakımdan vergi morali incelenirken bütün bu yönlerin gözönünde tutulması yerinde olur.

§.5. VERGIYE KARŞI KOYMA

Vergiye Karşı Koyma (mukavemet) vergi moralinin anlatımı olan bir davranıştır. Başka bir deyişle, vergiye karşı koyma mükellefin vergiye karşı antipatisidir ki bu da ödenen vergi mikta-

rının düşmesine neden olur. Vergide doğrudan doğruya bir karşı yararın eksikliği vergi ödemenin nedenini zayıflatmaktadır. Vergi mükellefi vergisini genellikle ya vergiden kaçınma ve başarılı bir direnme olanağı bulamadığı için veyahut ceza gözdağını ve sonuçlarını daha sakıncalı bulduğundan öder. Vergi yükü ve vergiye karşı koyma kişinin ekonomik girişimini yavaşlatır, hatta felce uğratabilir. Böyle bir olağanüstü durumda kişinin az vergi ödeme çabası, olabilir aşamada az gelir beyan etme çabasına dönüşür. Şayet bu tutum ekonomik girişimin maliye için çalışmaya zorlanmama gerekçesi ile yavaşlatılmasına neden olursa, akla uygun bir vergilemenin psikolojik sınırı açık olarak aşılmış demektir. SCHMOLDERS OK'ULU'nun terminolojisi ile belirtmek gerekirse vergilemenin hem ekonomik-teknik, hem de politik-psikolojik hududu olduğu kesindir; bu hudutların aşılması az veya çok kaba bir şekilde gözlenebilir ve bir verginin uygulanamayacağıının kanıtı olarak kabul edilebilir(14).

Herkese efektif yarar sağlasa dahi bütün vergi tedbirlerine karşı vergi mükelleflerinde güvensizlik yaratan ve vergi

---

(14) Vergi morali kavramı hakkında daha fazla bilgi almak için bkz.: SCHMOLDERS, Finanz..., s.75-78; Karl-Georg HOLTGREWE, Der Steuerpsychologie, Finanzwirtschaftliche Forschungsarbeiten Neue Folge Heft 5, Berlin,1954,s.55-78.

alerjisinden vergi düşmanlığına kadar uzanan olumsuz bir his bulunur. Bu hissi doğuran tek sebep bu tedbirlerle mükellefin objektif vergi yükü altına sokulması değildir. Aynı zamanda mükellef tarafından anlaşılması güç vergi kanun ve mevzuatının çokluğu ve bunların karmaşıklığı da bu hissin doğmasına neden olmaktadır. Halbuki iyi bir vergi sisteminin belli başlı özelliklerinden biri de sade, açık ve anlaşılır olması sorunudur(15). Buna rağmen uygulamada bunun sağlanamaması bu belirtilen sonucu ortaya çıkarmaktadır.

Vergi mükellefinin devlete ve vergiye karşı zihniyeti vergiye karşı koymada basit kaçınma reaksiyonundan politik devrime kadar uzanan bir tutuma dönüşür. Buna karşı mali psikolojinin ve özellikle vergi ödeyenin psikolojisinin sonuçlarından faydalanarak vergi mükellefinin anlayışının sağlanabileceği ümit edilmektedir. Vatandaşın, vergi ödemeyi "conscience engagée" olarak tanıyan tüm toplumla olumlu ilişkisinin sağlanması gerekmektedir. Bu da mali psikoloji ve özellikle vergi psikolojisinin anlamı, ruhu olarak tanımlanmaktadır. Burada sadece birkaçını ele aldığımız

---

(15) İyi bir vergi sisteminin belli başlı özellikleri nelerdir?
Bu konuda bkz.: TUNCER, s.365-366.

sosyal psikolojik analizlerden oluşan toplum gruplarının davranışının maliye ilmince kabul edilen öğeleri, maliye ilmi ile maliye politikasının temel sorunları için az veya çok önemli anlam taşımaktadır.

Maliye ilmi, vergi morali ile vergi mukavemeti sorunlarını uzun süre sadece gelir vergisi alanında dikkate aldı. Zira gelir vergisi alanında görülen bu durum, ötedenberi mevcut olan vergi mukavemetinin ölçüsü hakkında iyi bir bilgi vermektedir.

Vergi mukavemetinin sosyal-psikolojik temeli vatandaşın genel zihniyeti ile özel vergi zihniyetidir; özellikle vergi zihniyeti, çeşitli ülkelerde uygulanan vergiler için kullanılan isimlere de yansımaktadır(16).

İtalyanlar ve İspanyollardan Fransızlara İsviçrelilere ve Belçikalılara kadar tüm lâtin milletleri her kademe ve türdeki üst mercilere, fakat özellikle vergi daire ve memurlarına karşı doğuştan bir güvensizlik ve geleneksel bir şüphe ile bakarlar; buna karşılık İngilizler ve İskandinavlar kökeni devlet bilincinde yatan tam bir vergi disiplinine sahiptirler. Fransa,İtalya

---

(16) Bkz.: SCHMOLDERS (Çev.TURHAN), s.113.

ve İspanya'da vergi kavramı için kullanılan "İmpot", "İmposto" ve "İmpuesto" kelimeleri rahatsız edici bir yükü yüklemek anlamına geldikleri halde; İngilizce "tax" ve "duty", almanca "Abgabe" ve "Steuer" veya iskandinavca "skat" kelimeleri harç,görev, yardım veya devlet hazinesi için verilen aidatı belirtirler ve büyük ölçüde devlet varlığının zorunluluğuna inanan bir anlayışın ürünüdürler.

İ k i n c i K ı s ı m

V E R G İ M E N T A L İ T E S İ

Ş.1. VERGİ MENTALİTESİ KAVRAMI, VERGİ MENTALİTESİNE TESİR

EDEN FAKTÖRLER

I- VERGİ MENTALİTESİ KAVRAMI

1. Gelişimi

Tarihi gerçekler gözönünde tutularak geçmişe bakıldığında vatandaşın ve vatandaşın vergi alan devletin vergi konusuna ilişkin sorunları üzerinde ilmi çalışmaların gerçekten çok geç başladığı ve seyrek biçimde yürütüldüğü görülür.

Bilindiği gibi bu çalışmalara ilk önce vergi mükellefiyetinin hukuki kaynakları ve vergide adalet konuları üzerinde durularak başlanmıştır. Bunu izleyerek yavaş yavaş vergi ahlâkı ve vergi morali üzerinde çalışmalara geçilmiş ve bu konulara ilişkin çeşitli sorunlar ele alınarak, bazı ilmi makaleleri incelenmeye çalışılmıştır. Geçen zaman içinde vergi salınmasının psikolojik davranışlara etkileri ve özellikle vergi yükümlüsünün psikolojik reaksiyonlarının ilmi açıdan incelenişi, bilmeden mali düşüncede eski geleneklerin aşılması yeni mali geleneklerin gelişmesine yardımcı olma sonucunu ortaya çıkarmıştır(17).

Vergi salan devlet ve o devletin vatandaşı arasındaki psikolojik gerilimin tasvirini yaparak, bu alanda bir terminoloji oluşturma çabasında bulunan ilk ilmi eserin PUVIANI'nin 1903 yılında Milano'da yayınlanan "Teoria dell'illusione Finanziaria" adlı yayını olduğu bilinir(18). Eserde "Illusion"nun(19) politikaya

---

(17) Bu konularda fazla bilgi almak için bkz.: G.MATTERN, Steuerrecht und Steuermoral, Steuer und Wirtschaft, München, 1968; Franz HAMM, Zur Grundlegung und Geschichte der Steuermoral, Trier, 1908.

(18) Amilcare PUVIANI, Die Illusionen der öffentlichen Finanzwirtschaft, Yayınlayan G.SCHMÖLDERS, Berlin, 1960.

(19) İLLUSION hayal, kurnutu, sanı demektir.

ve devlet maliyesine vs. ilişkin çeşitli şekilleri ayırıldılır. Eserinin bir bölümünde de yazar bugün kelime anlamıyla vergi temayülü ve vergi husumeti diye tercüme edilebilecek "spinta e contraspinta contributiva" dan sözeder.

Durum böyle olmakla beraber maliye ilminin değinilen konulara ilişkin ilk yayını olarak görülen PUVIANI'nin bu eseri SCHMÖLDERS tarafından bulunup ilk defa Almanca yayınlanmak suretiyle literatürüne geçinceye kadar pek büyük bir ilgi görmemiştir. Hemen belirtelim ki vergiye karşı koyma, direnme sözcüğü ilk defa XX. asırda onun tarafından kullanılarak ilmi literatüre bu eserle geçmiş olduğunu söyleyebiliriz(20). Bu kavram içinde vergi sujelerinin reaksiyonu (ki buna aktif olarak vergiye karşı koyma denir) kadar; iktisadi yapı, yetişme seviyesi, vergi tekniği vs. gibi (ki bunlara pasif olarak vergiye karşı koyma denir) vergi kavramına karşı duran objektif gerçekler de anlaşılır. PUVIANI'nin bu eseri SCHMÖLDERS tarafından yapıldığı gibi hernekadar bazı noktalardan kınanabilirse de (21) yine de maliye psikolojisinin tipik problemlerine el atan ilk eser olması bakımından özellikle dikkat çekicidir.

---

(20) Aynı görüş için bkz.: Wilhelm GERLOFF, Steuerwirtschaftslehre, in HdFW, B.2, C.II, Tübingen, 1956, s.299.

(21) Günter SCHMÖLDERS, Finanzpolitik, B.2, Berlin-Heidelberg-New York, 1965, s.12.

davranışlarını inceleyen komşu disiplin olan sosyoloji, psikoloji ve sosyal psikoloji ilimlerindeki gelişmelerde o kadar büyük önem taşır. Bu ilim dalları arasında geliştirilen ilişkiler sosyal-ekonomik davranışların araştırılması suretiyle kendi amacını gerçekleştiren bir maliye psikolojisini ortaya çıkardı.

Bugün konumuza ilişkin mali literatürde kullanılan kavramlar genellikle "Schmölders Okulu" tarafından ortaya atılan kavramlardır. Özellikle okulun kurucusu SCHMÖLDERS'in kendisi mali psikoloji'ye ilişkin konular üzerinde yoğun şekilde çalışmış ve araştırma alanına ve literatüre büyük etkisi olmuştur.

2. Kavramın Açıklanması

Vergi mentalitesi anlatımıyla vergiye ve vergilemeye genellikle egemen olan Attitüde anlaşılır. Sosyolojik bir kavram olan Attitüde, bireylerin reaksiyonlarına egemen olmak veya onları dinamik bir biçimde etkilemek için tecrübeyle biçimlendirilmiş aklî hazır olma durumunu ifade eder(23). Başka bir deyimle söylemek istersek vergi mentalitesi, vergiye ve vergilemeye ilişkin

---

(23) Bkz.: Handbook of Social Pyschology, Kelime Attitudes.

birey reaksiyonlarına egemen olmak veya onları dinamik bir biçimde etki altında tutmak için tecrübeyle biçimlendirilmiş aklı hazır olma durumu demek olmaktadır. Bu bakımdan vergi mentalitesi kavramı içinde vatandaşın vergiye ve vergi talep eden devlete karşı her türlü zihniyet ve davranış biçimlerini anlamak gerekecektir. Bu haliyle vergi mentalitesi; vergi morali, vergi baskısı, vergiye karşı koyma vs .gibi vergi mükelleflerinin davranış biçimlerini de kapsamaktadır.

Vergi mentalitesi vergiye karşı koyma kavramında en açık bir anlatım biçimini bulur. Genellikle kullanılan bir kavram olarak aktif vergiye karşı koyma kavramı, vergi mentalitesinden daha dar bir anlam taşır. Zira aktif vergiye karşı koyma kavramı, vergi mükelleflerinin zihniyetini değil, vergi mükellefinin vergiye karşı reaksiyonunu kapsar. GERLOFF tarafından kullanılan pasif vergiye karşı koyma kavramının çerçevesi çok geniştir. Zira bu kavramda GERLOFF "tabii, yani iktisadi yapıda, halkın entelektüel ve moral durumunda, tekniğin seviyesinde meydana gelen yavaşlama hareketini" anlar(24). GERLOFF sosyo-ekonomik faktörleri

---

(24) GERLOFF, s.295.; Ayrıca bkz.: Fritz SCHNÜRER, Die Steuerwiders-tände, Dok.Tez., Frankfurt, 1953, s.249 vd.; Ancak hemen ek-leyelim ki bu kavram literatüre yerleşmiş değildir.

Gerek milli ve gerekse milletlerarası karşılaştırmalarda kolaylıkla saptanabilen bir husus şudur ki kamu kuruluşlarının yeterli ve üstün görev anlayışı içinde olması bu kuruluşlarla ilişki içersine giren vatandaşların olumlu izlenimine yol açmakta, bu da vatandaşın devlete bağlılığını arttırmakta ve dolayısıyla vergi morali üzerinde etki yaratmaktadır. Bu bakımdan kamu kuruluşlarının yeterli ve üstün bir görev anlayışı içersinde olması bir taraftan vatandaşın devlete bağlılığı hissini güçlendirmekte, diğer taraftan da vergi moralini etkilemektedir. Nitekim bu gerçeği vergi morali Avrupa'da en yüksek bir düzeyde olduğu saptanan İsviçre'de açıklıkla görmek mümkündür(26). Bunun aksini de Almanya ve Hollanda'da yapılan araştırmalar ortaya koymuş, köklü kamu kuruluşlarıyla devlet varlığının her yerde hissedildiği büyük yerlere göre bundan uzak kalan küçük yerlerin daha kötü bir vergi moraline sahip olduğu kanıtlanmıştır(27).

-
- (26) Bkz.: Otto VEIT, Grundlagen der Steuermoral, Eine finanzsoziologische Studie, Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft, C.83, Tübingen, 1927, s.331.
- (27) Bkz.: Erich DEPPE, Steuermoral in den Niederlanden-eine Leitstudie am Beispiel der freien Berufe, Dok.Tez, Köln, 1968, s.55 vd.; Burkhard STRÜMPPEL, Steuermoral und Steuerwiderstand der deutschen Selbständigen, ein Beitrag zur lehre von Steuerwirkungen, Forschungsberichte des Landes Nordrhein-Westfalen, Köln-Dpladen, 1966, s.32 vd..

Batı Avrupa ülkelerinde vergi gelirlerinin harcanmasına ilişkin kararlar bugün için vergi mentalitesi üzerine güçlü bir etki yapmaz. Zira devletin organizasyon biçimi ve bütçenin birbirini içersine girmiş sorunları vatandaşların onları birbirinden ayırmasına olanak vermeyecek derecede karışıktır. Buna karşın vergi mentalitesini kötüleştiren devletin ve vatandaşın birbirine yabancılaşması olayı sonuç olarak her zaman devlet gelirlerinin harcanmasında gittikçe artan bir güvensizliği beraberinde getirir. Devlet fikrinin kabulü ve devletin mali olanaklarının kullanılışı üzerinde bir fikir sahibi olmak, şüphesiz herşeyden evvel belirli bir dünya görüşüne ve zamanın anlayışına sahip olma sorunudur. Bunlar da sonuçta zamana uygun bir vergi mentalitesinin ortaya çıkmasına önayak olur.

Geçmişe baktığımızda devletlerin yıkılıp çökmelerinin çoğunlukla sadece devlete bağlılığın sarsılmasından değil, özellikle vergi mentalitesinin düşmesinden de ileri gelmiş olduğunu görürüz.

2. Vergi Mükelleflerinin Kişisel Durumlarından Doğan Faktörler

Vergi mentalitesine etki eden faktörlerden bir diğeri de vatandaşların kişisel durumlarıdır. Vergi mentalitesi ile

kişilere ilişkin değişik faktörler arasındaki bu ilişki yapılan çeşitli araştırmalarla devamlı bir incelemeye bağlı tutulmuş ve sonuçta vergi mentalitesi ve vergi mükelleflerinin kişisel durumlarından doğan çeşitli faktörler arasında sıkı bir ilişkinin bulunduğu ortaya konulmuştur:

i. İnsanların toplumdaki kişisel çabalarında elde ettikleri gelir ile vergi morali ve vergi mentalitesi arasında açık bir ilişki bulunduğu her yerde görülür. Bunun sonucu olarak söylemek gerekirse yapılacak bir karşılaştırmada yüksek gelir sahibi kişilerin vergi moralinin, geliri düşük olan kimselere göre daha kötü olduğu kolaylıkla izlenebilir. Bunun nedenini yüksek gelirlerde vergiden kaçınma olanaklarının daha çok oluşunda ve devletin gelirin yeniden dağıtım amacının daha etkin bir biçimde gerçekleştirilmesinden bu yana daha artarak doğan vergiye karşı koyma niteliğinde bulabiliriz. Unutmamak gerekir ki gelir ve meslek arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Bu bakımdan kişilerin gelirlerinin yüksekliği genellikle mesleklerine bağlı kalır. Bazı meslekler yüksek gelir, bazı meslekler de düşük gelir getirirler. Bu bakımdan da kişilerin meslek durumlarına göre veya başka bir anlatımla mesleklere göre vergi mentalitesinin açıklanması olanaklı

en kötü vergi mentalitesini ortaya koyduğu görülür.

iii. Yapılan araştırmalar mesheplerin vergi mentalitesi üzerinde söz edilmeye değer bir etkisinin bulunmadığını ortaya koymuşsa da, bütün devletlerde dindarlığın dikkati çekecek derecede vergi mentalitesinde güçlü bir faktör olduğunu meydana çıkarmıştır. Artan dindarlıkla birlikte vergi morali güçlenmektedir.

Yüksek yaş gruplarında da daha iyi bir vergi mentalitesi görülür.

iv. Vergi mükellefinin kişisel durumundan doğan bir değer faktörün de kişilerin eğitim durumlarının olduğu yapılan çeşitli araştırmalar sırasında ortaya çıkmış bulunmaktadır. Şöyle ki, görüşülen çeşitli eğitim düzeyindeki kişiler arasında, iyi eğitim görmüş kimselerin devlet varlığını genellikle kabul ettikleri bu açıdan bu gibi kimselerin diğerlerine göre devletin varlığını kabule daha yatkın buldukları anlaşılmıştır. Bu psikolojik gerçeğin bu gibi kimselerin o konuda daha iyi bilgi sahibi olmalarından ileri geldiğini söyleyerek açıklamak olanaklıdır. Bu bakımdan kişilerin eğitim düzeyinin de vergi mentalitesinin tayininde önemli bir rol oynadığı açıktır(30).

(30) Karşl. Bu Bölüm, Birinci Kısım §.1.

bakımdan gelişmemiş ülkelerde devlet varlığının hissedilmesinin azalması dolayısıyla devlete bağlılık hissini azaltması vergiye karşı büyük bir direnmeyi ortaya çıkarır ve bu da vergi mentalitesi üzerinde önemli bir olumsuz etki yaratır(31). Bu bakımdan geniş olarak yapılacak bir karşılaştırmada sosyo-ekonomik açıdan birbirine benzerlikleri aşağı yukarı aynı kalacağı anlaşılacak olsa bile Avrupa ülkelerinin vergi mentaliteleri arasındaki farklar hakkında bir karara varabilmek için yapılacak bir araştırmada yine de bu ülkelerin sosyo-ekonomik gelişme durumları gözlenmelidir. Devletin tanımı, devletten istemlerde devletin öneminin değerlendirilmesine göre dikkate değer farklılıklar ortaya çıkarır. Mesela Almanya ve özellikle İngiltere'de bulunan refah mentalitesini, refah devleti düşüncesini(32) Güney ülkelerinde bulmak olasılığı yoktur. Bunun gibi refah ülkelerinde vatandaşlar devletin yüksek miktarları bulan paralar istemelerine, dolayısıyla vergi ödemelerine karşı büyük bir anlayış gösterir.

---

(31) Bu hususları yapılan araştırmalarla açıklığa kavuşturan şu eserlere fazla bilgi almak için bkz.: s.30'da dipnot 1,2.

(32) Bkz.: H.SCHELSKY, Die skeptische Generation, Düsseldorf und Köln,1958.

detaylı muhasebe kuralları yoktur, işletme kontrolleri fiilen görülmez, resen tekdire belirgin kaçakçılık durumunda gidilmesi yöntemidir.

Vergi tekniğinin bu yumuşak uygulamasının yoğun bir vergi tekniğine göre vergi mentalitesi üzerine başka bir etkileme yapacağı, açıklaması ayrıca gerekmeyecek kadar açıktır.

Görüldüğü üzere İngiltere ve Almanya gerçekten iyi bir vergi moraline sahip ülkeler olmakla beraber, her iki ülkede mükellef ile maliyenin karşı karşıya gelmesinde büyük bir fark görülmektedir.

iii. Vergi mentalitesi üzerine vergi tekniğinden doğan çeşitli etkiler görülebilir. Eğer maliye vergi kanunlarını aynen uygulamazsa kanun ve uygulama arasındaki bu tutarsız durum vergi mentalitesi ve vergi görevinin yerine getirilmesinin kötüleşmesine neden olur. İngiltere'de olduğu gibi orta bir yol olarak vergi kanunlarının yumuşak uygulanması, işbirliği arzusuna ve dolayısıyla vergi mentalitesi üzerine olumlu bir etki yapar. Bu suretle vergi görevinin yerine getirilmesine yardımcı olunmuş olur. Buna karşı sert bir uygulama herne kadar doğrudan doğruya iyi bir vergi görevinin yerine getiril-

§.2. VERGİ MENTALİTESİNİN MİLLETLERARASI KARŞILAŞTIRILMASI

I- KONUYA GENEL BİR BAKIŞ

Mali alanda üzerinde şimdiye dek tartışılan bir konu olarak vergi harmanizasyonunun sorunları bugün de önemli bir yer alır. Özellikle Ortak Pazar ülkelerinde, Roma Anlaşmasınının 95-102 nci maddeleri arasında öngörüldüğü gibi avrupa ülkelerinin değişik vergi sistemlerinin birbirine uydurulması çabalarının Avrupa'nın ekonomik entegrasyonu için gerekli bulunması bu alanda yapılan çalışmaları arttırmaktadır.

İlk ağızda muamele vergisi, tüketim vergisi gibi dolaylı vergilerin uydurulması sağlanarak ortak pazar ülke pazarlarında mal alımının sağlanması amaçlanmakla beraber, gelir ve servet vergilerinde de harmanizasyona gidilmesi öngörülmektedir. Bunun sağlanması için de kuşkusuz her bir ülkedeki vergi teknikleri, vergi ödeme gerçekleri, vergi tarifeleri vs. üzerinde çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Durum böyle olmakla beraber gelir ve servetin vergilenmesinde önemli bir rol oynayan vergi harmanizasyonuna ilişkin sorunların mali psikolojik yönünün tetkikinin ihmale uğradığı

görülür(40). Halbuki vatandaşların gelir ve servet ilişkilerini ortaya koyacak, ülkelerin sosyal ve iktisadi durumuna göre vergileme kademelerini yapacak vergi tekniği için bu çalışmaların yapılması gereklidir. Maliyece saptanan vergi hedeflerine ulaşabilmek, vatandaşın az olan vergi ödeme isteği dolayısıyla, başarısız kalır. Yani vergi ödemeye hazırolmada aksıyan tutum, gerçek gelirini veya servetini beyan etmemek vs. gibi, hedefe ulaşmayı aksatır. Böyle bir tutumun doğup doğmaması veya hududu, geniş ölçüde şahıs vergilerinin gerçekleşmesinde de önemli bir rol oynayan mükellefin vergi mentalitesine bağlı kalır.

Şu halde gelir ve servet vergilerinin harmanizasyonu için bütün ortak pazar ülkelerinin ve ortak pazara girecek olan ülkelerin vergi mükelleflerinin vergi mentalitelerinin öncelikle araştırılması gerekir. Bu bakımdan aşağıda önce bazı Batı Avrupa Ülkelerinin, özellikle ortak pazar ülkelerinin, vergi mentalitelerinin karşılaştırılması yapılacak ve onu izleyerek harmanizasyonun sonuçları üzerinde durulacaktır.

---

(40) Bkz.: Meselâ, S.S.SHOUP, Fiscal Harmonization in Common Markets, New York,1957; A.DALE, Tax Harmonization in Europa, London,1963.

II- BAZI BATI AVRUPA ÜLKELERİNİN VERGİ MENTALİTESİ,
ORTAYA ÇIKAN FARKLILIKLAR, BU FARKLILIKLARIN
ORTAK PAZAR İÇİNDE VERGİ HARMANİZASYONU ÜZERİNE
ETKİSİ

1. Bazı Batı Avrupa Ülkelerinin

Vergi Mentalitesinin Karşılaştırılması

A) Milletlerarası Karşılaştırmanın Sorunları

Çeşitli araştırma merkezlerince değişik metotlar uygulanarak yapılan çalışmalar vergi mentalitesini kavramanın anlaşılmasının ne kadar güç olduğunu göstermiştir. Kavramın ve kavramın anlaşılmasına yardımcı olan faktörlerin tetkiki vergi mentalitesinin ne derece renkli bir konu olduğunu ortaya çıkarmıştır(41).

Vergi mentalitesini tayin eden faktörler her ülke için ayrı ayrı ele alınarak ülkelerin vergi mentalitelerini teker teker ortaya koymak olanaklı ise de milletlerarası karşılaştırmada pak çok sorunlar ortaya çıkar(42).

---

(41) Bkz.: Bu Çalışma İkinci Bölüm, §.1/I-II.

(42) Bkz.: Günter SCHMOLDERS-Burkhard STRÜMPFEL, Vergleichende Finanzpsychologie, Besteuerung und Steuer mentalität in einigen europäischen Ländern, Abhandlungen der Geistes und Sozialwissenschaftlichen Klasse Jahrgang 1968 Nr.4, Wiesbaden, 1968.

B) Bir Sınıflama Girişimi

i) Bütün güçlüklerine rağmen önemli avrupa devletlerinin vergi mentalitelerinin sınıflamasının yapılması gerekir. Böylesine karşıt ve çeşitli tayin faktörlerinin rol oynadığı gerçekler hakkında aşağı yukarı da olsa bir fikir alabilmekte duygusal öğelerin, sezgi inceliğinin oynadığı rol çok büyüktür. Bu durum literatürde rastlanılan sınıflamalarda açıkça görülmektedir. NEUMARK'ın bir makalesinde(43) yapılan sınıflamada, mali davranış ve vergi mentalitesinde İngiltere en başta gelir. Fransa ise sınıflama göstergesinin olumsuz en alt ucunda bulunur. İkisi arasında yer alan Almanya'nın tarihi analizi yapıldığında Prusyalıların İngilizlerin dayanışmasına yaklaştığı, imparatorluk Almanyasının ise biraz daha alt basamaklara düştüğü görülür.

JOSTOCK'da vergi tahsilâtından hareketle hesaplanan milletlerarası milli gelir istatistiklerinin düzeltme faktörleri tahminlerinde aynı sonuca varmaktadır(44). JOSTOCK Belçika

---

(43) NEUMARK, Internationale Gemeinsamkeiten und nationale Eigenarten der Finanzpolitik, Kyklos, Vo. II, Bern, 1948, s. 317-348.

(44) Bkz.: Paul JOSTOCK, Über den Umfang des der Besteuerung entgehenden Einkommens, Ein Beitrag zur Volkseinkommenstatistik, Weltwirtschaftliches Archiv, C. 57, Jena, 1943, s. 27-30.

ile İtalyayı da tetkik alanına almakta ve Belçika'yı Fransa ayarında tutmakta, İtalya'ya ise en kötü vergi mentalitesi atfetmektedir. SCHMÖLDERS de ilk yazılarında buna benzer olarak kuzeyden güneye doğru vergi mentalitesi düşüşünü kabul etmektedir. Hatta bunu, her bir ülke için ayrı ayrı da, meselâ Belçika,İtalya,Almanya ve Fransa gibi, geçerli görmektedir.

TIBERGHİEN de bir kuzey-güney mentalite düşüklüğü olduğuna inanmakta ve şöyle bir sıralama yapmaktadır: Hollanda,Almanya, Belçika,Fransa,İtalya(45).

ii) Aşağıdaki yaklaşık değerlemeye göre yapılan sınıflamadan genel bir fikir almak olasılığı bulunmaktadır. SCHMÖLDERS OKULU'nun araştırma sonuçlarına dayanılarak yapılmış ve diğer araştırmalarda varılan sonuçlar da içerilmeğe çalışılmıştır. Bu sonuçlar, sınıflamada bir sıra kaymasına neden olmamış, sadece sıraları genişletmiştir. Vergi mentalitesinin niteliklerine göre oluşturulan piramitte EWG ve EFTA ülkeleri ile İspanya şöyle yer almaktadırlar(aynı sırada yer alan ülkeler hemen aynı vergi mentalitesine sahiptirler):

---

(45) Albert TIBERGHİEN, Vergleichende Übersicht Über das Steuerrecht in der EWG, Steuer-Kongress-Report 1965,München, 1965.

İSVİÇRE
İSKANDİNAV ÜLKELERİ, İNGİLTERE
LÜKSEMBURG, BATI ALMANYA, AVUSTURYA, HOLLANDA
İSPANYA, BELÇİKA
FRANSA
İTALYA

Çeşitli ülkeler farklı yoğunlukta araştırmaya sahne olduğundan ve kısmen çok değişik metodlar kullanıldığından bu sınıflama piramidi yalnız bir çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Bu nedenle her bir ülkenin aşağıda kısaca karakterize edilmesinde yarar görmekteyiz. Schmolders Enstitüsünce yapılan ve açıklanan araştırmalar bugüne kadar sadece Almanya, İsviçre, Fransa, İngiltere, İtalya, İspanya ve Hollandayı içermektedir.

Bu araştırmalar ayrıntıda birbirine uymadığından ancak sınırlı bir karşılaştırma yapma olanağını sağlamaktadır.

C. Avrupa Ülkelerinin Kısa Karakteristik Özellikleri

i) İsviçre pek çok alanda özelliklere sahip bir ülkedir. İleri bir endüstri ülkesi için son derece düşük bir vergi payı ile sivrilmektedir. Bu doğal olarak sosyo-ekonomi-

nin gelişme seviyesi veya az gelişmiş devlet şuurunun **kamu maliyesini** paradan yoksun bırakmasından değil, GROSSMAN'ın dediği gibi, aksine İsviçrelilerin kendine özgü tutumlu mali zihniyetlerinden doğmaktadır. Anket neticeleri, İsviçrede Almanyaya göre son derece yüksek devlet bağlılığını göstermektedirler.

Vergi mentalitesini kapsayan bütün cevaplarda İsviçre tüm araştırma ülkelerinin başında gelmektedir. Bu yüksek vergi mentalitesinin kökleri tarih ve siyasete dayanan kuvvetli devlet bağlılığıdır. Ama şunu da gözden uzak tutmamak gerekir ki, vergi yükünün düşüklüğü GERLOFF'un Gelişen Vergiye Karşı Koyma kanununun işlemesine meydan vermemektedir.

ii) Az araştırılmış olan İskandinav Ülkeleri genellikle İngiltere ile bir tutulur. Yani yüksek bir vergi mentalitesinin varlığı kabul edilir. Bu doğruluğu oldukça geçerli bir hükümdür. Zira meselâ İsveç'te en düşük gelirler bile beyana bağlı tutulmaktadır. Bu ancak yüksek vergi mentalitesinin var olduğu yerde uygulanabilen bir vergi tekniğidir(46).

---

(46) STRÜMPPEL, Steuersystem..., s.95 vd..

iii) İngiltere üzerine bir çok araştırma yapılmış ve hepsi çok olumlu bir vergi mentalitesi hükmünden hareket etmişlerdir. İngiltere'de de öyle bir devlete bağlılık mevcuttur ki bunu sadece İsviçre ile karşılaştırmak olasılığı vardır. İngiliz vergi tekniğinin vergi mentalitesi üzerindeki etkisinin de olumlu olduğu kabul edildiği cihetle yüksek bir vergi moralinin varlığı gerekirdi. Ama bazı uygulama gereçlerinin analizinden, özellikle anketlerden ve tarihten, vergi moralinin bir dereceye kadar düşük olduğu sonucuna varılmaktadır.

Devlete karşı tutum ve vergi tekniği ile vergi morali arasındaki bu boşluk GERLOFF'un Gelişen Vergiye Karşı Koyma Kanununu doğru çıkarmaktadır. Zira İngiltere karşılaştırılan ülkeler arasında en yüksek gelir vergisi oranına sahiptir.

iv. Benelüks Devletleri, EWG'den önce vergi harmanizasyonunu sağlamak amacı ile bir birlik oluşturdıkları halde vergi mentalitesinde kendi aralarında çok farklılık göstermektedirler. Belçika en kötü vergi mentalitesine sahiptir ve genellikle Fransa ile aynı düzeyde kabul edilir.

Vergi mentalitesi bakımından Hollanda hakkındaki hüküm oldukça olumludur. Serbest meslek erbabı arasında, Schmolders araştırma merkezinin şemasına göre bir araştırma yapılmıştır.

sürekli olarak engellemektedir. Kanun metnine ve genelgelere göre modern, yani güce göre ayarlanan gelir vergisi var olduğu halde, uygulamada hemen tamamen belli bir masraf miktarı ve hayat standardına göre saptanan zorunlu kazanç vergisi geçerli olmaktadır.

Gelirleri işverenin beyanı yoluyla kontrol altında tutulan ücret ve maaşlıların serbest meslek sahiplerine karşı haksızlığa uğramalarının giderilmesi için gelirlerinin bir kısmını düşmelerine izin verilmektedir.

vii. İspanya'nın önemli bir Avrupa ülkesi olarak diğerleri ile birlikte gözlenmesi gereklidir. Oldukça alçak sosyo-ekonomik gelişme düzeyine ve güney ülkesi mentalitesine bakarak İspanya'da olumsuz bir davranışın varlığı sonucuna varmak gerekirse de araştırmaların sonuçları İspanyolların oldukça iyi bir vergi mentalitesine sahip olduklarını ortaya çıkarmıştır. Gerek devlet, gerekse vergileme geniş ölçüde kabul edilmektedir. Sonuçlar İspanya'da kötü olmayan vergi morali ve vergi disiplininin varlığının tahminine yol açmaktadır.

üye ülkeler arasında gerçekleştirme çabasında olduğu vergi harmanizasyonuna etkileri üzerinde durmak istiyoruz. Zira topluluk içersindeki milli devletlerin vergi ve buna benzer diğer mali alanlarda birbirine yaklaşımını veya eşit duruma gelmesini sağlamaya çalışılırken, bu devletlerde vergi mentalitesi farklılıklarının her zaman gözönünde tutulması gerekir. Durum böyle olmakla beraber vergi harmanizasyonu ile uğraşan kimse-lerin çalışmalarında ve buna ilişkin literatürde, vergi mentali-tesi farklılığının hemen hemen hiç ele alınmadığı görülür.

Avrupa ekonomik topluluğunu kurucu sözleşmenin, ki buna Roma sözleşmesi de diyoruz(49), ikinci maddesinde topluluğun hedefi ve görevi şu şekilde belirlenmiş bulunmaktadır(50):

"Topluluğun görevi bir ortak pazarın kurulması ve üye devletlerin ekonomik politikalarının birbirine gitgide yaklaştırılması yolları ile topluluğun tümü içindeki ekonomik

(49) Avrupa Ekonomik Topluluğu hakkında toplu bir bilgi almak için çok sayıda eserler arasından sadeliği ve açıklığı açısından bkz.: Orhan ÖĞÜZ, Ortak Pazar, E.İ.T.İ.A.Ya.No. 37-13, İstanbul,1966; Werner von LOJWSKI, Der Gemeinsame Markt in Europa, Ullstein Buch Nr.607, West Berlin,1958; J.F.DENIALL, Der Gemeinsame Europäische Markt, Hamburg, 1961; Topluluğun kuruluşuna ilişkin sözleşmelerin türkçe metinleri için bkz.: Çev.Tarık ÖZİL, Avrupa Ekonomik Topluluğu Kurucu Antlaşma (Roma Antlaşması) ve Ek Belgeleri (Annex'ler), Türkiye Şeker Fabrikaları Neşriyatı No.137, İstanbul,1967.

(50) ÖZİL,s.7.

çabaları uyumlu olarak geliştirmeyi, dengeli ve sürekli genişlemeyi, sağlamlığı arttırmayı, yaşama şartlarını artan bir hızla yükseltmeyi ve biraraya getirdiği devletler arasındaki ilişkilerin daha da yakınlaşmasını gerçekleştirmektedir".

Topluluğun bu ekonomik ve politik hedefe hudutların kaldırılması ve ülkeler pazarlarınının birleştirilmesiyle erişilebileceği noktasında herkes birleşmektedir. Pazarların birleştirilerek büyüüp genişlemesi dolayısıyla daha büyük bir etki ve dünya çapında bir rekabet olanağı kazanabilmek için meydana gelecek bu büyük pazarda mal, hizmet ve kapital ilişkileri, içpazarlara benzer bir biçimde kurulacaktır.

Daha başlangıçtan itibaren görüldüğü üzere gümrüklerin kaldırılması rahatsızlık vermeyecek bir mal mübadelesi için yeterli değildir. Ekonomi ve devletin iç içe girmiş olması ve devlet sektörünün büyük önemi dolayısıyla dış ticaret ve rekabet olağanüstü aksaktı.

Hudutların açılmasıyla birlikte vergilemenin aksıyan tarafsızlığı gözle görülür bir şekilde ortaya çıktı. Tam bir ekonomi ve para birliğine ulaşıncaya kadarki geçiş dönemi için

birçok çıkar yol ve olanaklar öne sürülmüştür. Bunlar arasında vergi sistemlerinin eşit duruma getirilmesi veya birleştirilmesi konusunda tam bir fikir birliği kurulmuştur. Bunun hangi yoldan sağlanacağı konusunda yapılan tartışmalarda vasıtalı ve vasıtasız vergiler arasında kesin bir ayırım yapılmıştır. Daha Roma'da imzalanan kuruluş sözleşmesinde yalnız vasıtalı vergilerin eşit duruma getirilmesi istenmişti. Bunun nedeni o zamanlar vasıtalı vergilerin yansıtıldığı ve vasıtasız vergilerin ise yansıtılmadığı fikrinin yaygın ve egemen oluşudur. Bu tek taraflı isteğin bir sebebi de belki sözleşmeyi hazırlayanların varolan kısıtlı politik olanakları dikkate almaları olmuştur. Bu şekilde ilk olarak basit, dış ticarete göze çarpıcı, milli devletlerin mali politikalarının yapısında ki rolü vasıtasız vergiler gibi büyük olmayan bir vergi ile başlanmak isteniyordu.

Gerçekten de vergi harmanizasyonu yolunda katedilen uzaklıkta politik uzlaşmanın işaretleri bulunmaktadır. Muamele vergisinde alıcı ülke ilkesinin gerçekleştirilmesine karar verildi. Böylelikle devlet sınırı yerine, muamele vergisini arttırma ve eksiltmelerle alıcı ülke seviyesinde tutan

a) Ülkelerin Vergi Mentalitesi Farklılıkları
Nedeniyle Vergi Harmanizasyonunda Sınırlamalar

aa) Vergi politikasının hareket alanının daralması

Vergileme alanında ortak pazar ülkelerini amacına uygun bir biçimde birbirine yaklaştırma yoluyla gerçekleştirme çabaları, üye ülkelerin vergi kanunları çerçevesini ve verginin gerçekleştirme çabalarını geniş ölçüde sınırlamaktadır. Vergi politikasının oluşma olanaklarının bu sınırlanmasının nedeni vergi mentalitesinin uluslararası farklılıklarıdır.

Ülke nüfusunun vergi mentalitesindeki üst düzeyde beraberlik, milli vergi politikası için uygun bir psikolojik hareket noktasını oluşturur. Bu politika, ortak vergi mentalitesinin mali, politik ve ekonomik koşullarına öyle bir uyum sağlayabilir ki, maliye ile vergi mükellefi arasındaki vergilemenin özünden doğan uyuşmazlık suratsız önlenmiş olur(51). Tek bir ülkede bu şekilde davranış her zaman olanaklıdır. Avrupa ülkeleri arasında böyle bir beraberlik yazık ki yoktur. Bu yüzden de Avrupa vergi politikasına şekil vermek son derece

---

(51) Günter SCHMOLDERS, Psychologische Probleme, der Steuerharmonisierung im Gemeinsamen Markt, Institut International de Finance Publiques yayını, New York-Paris-Saarbrücken, 1966, s.193-216.

vergi mentalitesi üzerine yük oluştururlar. Bu gibi karışık kanunlar, meselâ İtalyada olduğu gibi zaten kôtu çalışan vergi daireleri üzerinde daha da büyük ölçüde etkili olurlar.

bb) Giderek artar şekilde vasıtalı vergilere başvurma gereği

Ortak pazar ülkelerinde ilk ağızda vergi oranlarının yakınlaştırılması yoluyla muamele vergisi sistemlerinde tam bir harmanizasyon sağlanmasına uğraşılmaktadır.

Yapılan çalışmalar sırasında üye ülkelerin vergi mentalitesi farklılıklarından ileri gelen şöyle bir durum ortaya çıkmıştır: Harmanizasyona gidebilmek için saptanacak vergi oranlarını düşük veya orta derecede değil, üst sınıra yaklaşacak kadar yüksek saptamak gerekmektedir. Değinildiği gibi ülkelerin vergi mentalitesi farklılıklarından ileri gelen bu durumu aşağıya alınan batı ülkelerinde devlet bütçelerinin vergi yapılarının karşılaştırılmasını gösteren şu tabloda daha iyi görebiliriz(52):

---

(52) Kaynak: Bundesministerium für Wirtschaft und Finanzen, Finanzbericht 1972, s.363; Annemarie MENNEL, Die steuersysteme in den EWG-staaten, EFTA-Staaten und den USA, Berlin, 1971.

cc) Vergilerin birleştirilmesinin olanaksızlığı

Avrupa Ekonomik Topluluğu sözleşmesinde belirtildiği biçimde bir harmanizasyonun vergi kanunlarının birleştirilmesi şeklinde anlaşılmasının gerekip gerekmeyeceği çok kere sözkonusu olmuştur. Burada asıl sorun önemli vergi mükellefi gruplarının dış ticaret ilişkilerinde milletlerarası eşit bir yük altında kalabilmesi için vergi tarifelerinde, nizamnamelerinde vb. diğer hususlarda hangi ölçüde bir birleştirilmenin olabileceği etrafında toplanmaktadır.

Bu konuda ülkelerin vergi mentalitesi farklılıkları gözönünde tutulacak olursa, ülkeler vergi oran ve tarifelerinde değişikliklere zorlanır. Herbir ülkenin mali örgütünün kalitesi ve vergi moralinin farklılığı dolayısıyla herbir ülkede ülkenin iktisadi yapısı da dikkate alınarak mükellefi ayrı vergi yükü altında tutacak değişik kanunlar ve tahsile ilişkin farklı düzenlemeler yürürlüğe konulacaktır.

Zaten ortak pazar içinde özellikle tüketim vergisi, kapital vergisi, kurumlar vergisi gibi rekabet şartlarını engelleyen vergilerin harmanizasyonu geçerlilik kazanır. Bu gibi vergilerde de zaten vergiye karşı direnme büyük olmadığı için yukarıda değinilen farklılıklar pek önem kazanmaz.

Milli pazarlar üzerindeki bir pazar için ücretlerin vergilenmesi gibi vergiler, eğer ülkeden ülkeye hareket serbestliği sağlanacak olursa, fazla bir önem göstermez(55).

---

(55) Bkz.: Fritz NEUMARK, Möglichkeiten und Grenzen einer Steuerrangleichung in Gemeinsamen Markt, Steuer-Kongress-Report, München Berlin, 1963, s.43.

bütün boyutlarıyla göz önüne sermiştir(58). Bu bakımdan hemen belirtmek isteriz ki bugünkü durumuyla vergi psikolojisi daha şimdi gerçek sınırı çizilen, terminolojisi oluşturulup yerleştirilmeye çalışılan yepyeni bir ilimdir.

Konu üzerinde yaptığımız bu çalışmanın birinci Bölümünde verginin niteliğini, sosyal cephesi ve psikolojik etkenlerini kısaca belirten açıklamalardan sonra İkinci Bölümde çalışmanın temel noktasına gelinerek bireylerin mali davranışlarındaki psikolojileri öncelikle gözden geçirilerek vergi mentalitesi üzerine eğilinmiştir.

Çalışmamızın bireylerin mali davranışlarını araştıran Birinci Kısımında ortaya açık ve seçik konulduğu üzere, hangi amaçla konulursa konulsun insanlar konulan her vergiye psikolojik açıdan doğal görülebilecek karşı bir tepki gösterirler ve buna uygun karşı bir davranış içersine girerler. Bu karşı davranışı ortaya çıkaran psikolojik tepkinin çerçevesi mükellefin salınan vergiye ilişkin bilgi seviyesiyle çizilir. Zira insan oğlu her bilinmeyene karşı olduğu gibi, bilinmemekten ileri gelen kaygıyla, salınan her vergiye bilgisizliği derece-

---

(58) Bkz. Bu çalışma, İkinci Bölüm.

layacaktır. Bu bakımdan da vergi kaçakçılığında, vergiden kaçınma veya verginin reddine kadar giden bir çabaya girecektir. Bu da olanaklı olmazsa yine de boş durmayacak ödediği verginin giderilmesi, verginin amortismanı ve verginin yansıtılması biçimlerinden birine başvuracaktır. Vergi baskısı altında kalma hissinden doğan bu davranışların temelinde genellikle bilgi noksanlığından ileri gelen subjektif esasların bulunduğu ortaya konulmuştur(6Q). Vergileme ve vergileme ile yüklenen mükellefiyetlere karşı vatandaşların genel tavırları vergi moralini oluşturur. Şu halde iyi bir vergi morali vatandaşların değinilen hususlara karşı olumlu bir genel davranışı sonucunu ortaya çıkaracak demektir. Bu bakımdan kişilerin iyi bir vergi moraline sahip olması ülkede uygulanacak vergi politikasının başarılı olması için temel koşullardan biri olmaktadır(6R).

Vergi moralinin anlatımı olan temel bir davranış da vergiye karşı koymadır. Böyle bir davranış ödenen vergi miktarı-

---

(6Q)Bbkz.: Bu çalışma, İkinci Bölüm, Birinci Kısım, §.3.

(6R) Bkz.: Bu çalışma, İkinci Bölüm, Birinci Kısım, §.4.

nın düşmesine neden olur. Verginin ekonomik-teknik ve politik-teknik bir sınırı vardır. Bu sınırların aşılması verginin uygulanamamasına, dolayısıyla vergi gelirlerinin düşmesine neden olur. Şu halde bu sınırların aşılmamasına itina gösterilmesi gerekir(63).

Vergi mentalitesi kavramı içerisinde vatandaşın vergiye ve vergi almak isteyen devlete karşı her türlü zihniyet ve davranış biçimlerini anlamak gerekeceği cihetle(64), mükelleflerin özellikle psikolojik durumları dikkate alınarak incelenen önemli mali davranış biçimlerinin ve zihniyetlerinin ülkelerin vergi mentalitelerinin tayininde nasıl önemli bir rol oynadığı bundan önceki bölümde(65) açıkça ortaya konulmuş bulunmaktadır.

Vergi mentalitesine etkisiyle ülkelerin vergi mentalitesini tayin eden faktörlerin her ülke için ortaya çıkardığı değişik sonuçlar, ülkelerin farklı vergi mentalitesi gösterdiği sonucunu ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Nitekim yapılan araş-

---

(63) Bkz.: Bu çalışma, İkinci Bölüm, Birinci Kısım, §.5.

(64) Bkz.: Bu çalışma, İkinci Bölüm, İkinci Kısım, §.1/I.

(65) Bkz.: Bu çalışma, İkinci Bölüm, İkinci Kısım, §.1/II.

Tamamen ekonomik açıdan hatta matematiksel verilerden de faydalanılarak yapılan bu çalışmalarda maliye ilminin düşünüş sistemi içersinde sözkonusu edilen insan faktörünün psikolojisi hiçbir zaman gereği gibi dikkate alınmamıştır. Halbuki ülkeler arasında bir vergi harmanizasyonu söz konusu olduğuna göre, ülke insanların vergiye karşı psikolojik davranışlarının mentalite farklılıklarının incelenmesi ve bu farklılıkların ortak pazar içinde vergi harmanizasyonu üzerine etkisi araştırılarak sonuçların çok daha önce ortaya konulması gerekirken henedense uzun zaman gereken ilgiyi görmeden bu konu bir tarafta bırakılmıştı.

Konu ancak son senelerde özellikle SCHMOLDERS OKULU'na ele alınıp, uygulamalı çalışmalara girişildikten sonra gerekli önemi kazanmış ve ilgi toplamaya başlamıştır. Bu konuda son senelerde yapılan araştırmalar ortak pazar içinde bulunan ülkelerin vergi mentalite farklılıklarının vergi harmanizasyonu açısından çeşitli sorunlar ortaya çıkardığı (67) ve ister

---

(67) Bkz.: Bu çalışma, İkinci Bölüm, İkinci Kısım, §.2/II-1.

Ortak veya en azından koordine edilmiş bir iktisat politikasının yerleşebilmesi için devletler üzerinde politik yetkilere sahip bir otoritenin varlığına gerek vardır. Zira ancak bunda bundan sonra ortak bir para, konjunktür ve ekonomi politikası ve her ülkeye ilişkin kendine özgü ticari kuralların kaldırılması olanaklı olabilecektir. Böyle ortak politika ve ticari işlemler ancak ortak bir devlet anlayışı ve güçlü bir politik birlik hissini varlığını gerektirir. Vergi mentalitesine ilişkin temeller değinilen anlayışının ilk adımını oluşturur.

Son olarak belirtmek isteriz ki iyi bir vergi mentalitesine sahip ülkeler ortaklık içinde birlik sağlayacak her türlü vergi değişikliklerini uygulayabilirler. Buna karşılık kötü vergi mentalitesine sahip ülkelerinse buna ek olarak vergi mentalitesi üzerine olumlu etki yapacak şekilde vergi tekniklerini geliştirmeye dikkat etmeleri gerekir.

Yukardan beri değinilen bütün bu hususlar şüphesiz yurdumuz için de geçerli hususlardır. Ancak konuya ilişkin uygulamalara geçilmeden önce Türkiye'de güçlü kuruluşların işbirliği ile SCHMOLDERS OKULU'nca geliştirilen ve ekte verilen formlarda kayıtlı sorularla yürütülecek bir anketin yapılması gerekir. Ancak titiz bir çalışma ile yürütülecek bu ankettten alınacak sonuçların bize bu konularda ışık tutacağı, nerede olduğumuzu ve neler yapmamız gerekeceğini göstereceği hiçbir zaman unutulmamalıdır.

- ALBRECHT Gerhard : Sozialpolitik, Göttingen, 1955.
- BECKMANN Martin - UEBE Götze : Makroökonomische Untersuchungen der Auswirkungen von Steuer-systemänderungen, Wiesbaden, 1969.
- BEICHELT Bernd : Die Steuermentalität der Engländer, Dok. Tez., Köln, 1968.
- BEICHELT Bernd : Steuernorm und Steuerwirklichkeit, Steuermentalität und Steuermoral in Grossbritannien, Frankreich, Italien und Spanien, Forschungs-berichte des Landes Nordrhein - Westfalen Nr.2041, Köln - Opladen, 1969.
- BEICHELT Bernd ve Diğerleri : Steuernorm und Steuerwirklichkeit, B.2, Köln - Opladen, 1969.
- BÜYÜKERSEN Yılmaz : Makro İktisat Dersleri, Para, Milli Gelir, İstihdam ve Büyüme, ?, 1970.
- BÜYÜKERSEN Yılmaz : Teoride ve Türkiye Uygulamasında İç Devlet Borçlarının Enflasyonist Etkileri, E.İ.T.İ.A. Ya. No.61/29, İstanbul, ?.
- CHAPMAN Brian (Çev. Cahit TUTUM) : İdare Mesleği, Avrupada Devlet Memurluğu, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Ya. No.114, Ankara, 1970.

- ÇAĞATAY Tahir : Günün Sosyolojisine Giriş, Ank. Üni. Dil ve Tarih Coğrafya Fa. Ya. No.136, Ankara, 1968.
- DALE A. : Tax Harmonization in Europe, London, 1963.
- DAVİTER Jürgen : İtalien, Administrative Ermessensfreiheit, Steuerwirklichkeit ohne Steuernormen, in: Steuernorm und Steuerwirklichkeit, C.2.
- DENİALL J.F. : Der Gemeinsame Europäische Markt, Hamburg, 1961.
- DEPPE Erich : Die Steuermoral in der Niederlanden - Eine Leitstudie am Beispiel der freien Berufe -, Dok. Tez., Köln, 1968.
- DİKMEN Orhan : Maliye Dersleri, Birinci Cüz, İstanbul, 1958.
- DÖNMEZER Sulhi : Sosyoloji Dersleri, B.2, İstanbul, 1968.
- ERGİNAY Akif : Kamu Maliyesi, Ank. Üni. Hu. Fa. Ya. No.334, Ankara, 1973-1974.
- ERKUL İhsan : Sosyoloji Dersleri, Ders Notu, Eskişehir, 1976.
- ERKUL İhsan : Türk İş Hukuku Dersleri, 1475 Sayılı İş Kanunu ve Uygulaması, İstanbul, 1974.
- GERLOFF Wilhelm : Steuervirtschaftslehre, in: HdFW, B.2, C.III, Tübingen, 1956.

- NEUMARK Fritz : M6glichkeiten und Grenzen einer Steuerangleichung in Gemeinsamen Markt, Steuer-Kongres-Report, M6nchen-Berlin 1963.
- NEUMARK Fritz (ev. İclal Fevzioğlu CANKOREL) : Vergi Politikası, İst. ni. İkt. Fa. Ya. Ma. Enst, No.2090-357-53, İstambul, 1975.
- OğUZ Orhan : Ortak Pazar, E.İ.T.İ.A. Ya. No. 37/13, İstambul, 1966.
- ev. ÖZİL Tarık : Avrupa Ekonomik Topluluğu Kurucu Antlaşma (Roma Antlaşması) ve Ek Belgeleri (Annex'ler), T6rkiye Şeker Fabrikaları Neşriyatı No.137, İstambul, 1967.
- PRELLER Ludwig : Sozialpolitik, Theoretische Ortung, T6bingen-Z6rich, 1962.
- FUVIANİ Amilcare : Die Illusionen der 6ffentlichen Finanzwirtschaft, Hamburg, 1960.
- SCHOLDERS G6nter : Die Wirtschaftsdelikte als St6rungsfakt6ren im Ordnungssystem der Marktwirtschaft, Wiesbaden - Frankfurt, 1957
- SCHOLDERS G6nter : Das Irrationale in der 6ffentlichen Finanzwirtschaft, Hamburg, 1960.
- SCHOLDERS G6nter : Finanzpolitik, B.2, Berlin-Hei - delberg- New York, 1965.
- SCHOLDERS G6nter (ev. Salih TURAN) : Genel Vergi Teorisi, İst. ni. İkt. Fa. Ma. Enst. Ya. No.2149-374-55, İstambul, 1976.

- ŞANVER Salih : Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi, İstanbul, İ.T.İ.İ.A. Ya. No.227, İstanbul, 1972.
- TİBERGHİEN Albert : Vergleichende Übersicht über das Steuerrecht in der EWG, in: Steuer-Kongress-Report 1965, München, 1965.
- TRETTNER Bertram : Die Steuermentalität, Ein Internationaler Vergleich, Finanzwissenschaftlichen Forschungsbauen, Neue Folge Heft 45, Berlin, 1974.
- TUNA Orhan : Sosyal Siyaset, İstanbul, ?.
- TUNCER Selahattin : Kamu Maliyesi, E.İ.T.İ.A. Ya. 41, B.2, İstanbul, 1971.
- UEBE Götz : Makroökonomische Untersuchungen der Auswirkungen, Wiesbaden, 1969.
- ULUATAM Özhan : Kamu Maliyesi, Si. Bil. Fa. Ya. No.413, Ankara, 1978.
- VEIT Otto : Grundlagen der Steuermoral, Eine finanzsoziologische Studie, Zeitschrift für die gesamte Staatwissenschaft, C.83, Tübingen, 1927.

A N K E T F O R M U I

Gizli Kalacaktır

Görüşme Yapanın Adı : .....
Görüşme Yapanın Adresi : .....
Görüşme Tarihi : .....
Görüşme Numarası : .....
Görüşme Zamanı : Saat...den.... kadar

Görüşmeci (Anketör):

Sualler açıkça okunarak sorulacaktır.

Görüşmeci: Liste I'i veriniz

1. İnsanlar çok kere devlet hakkında birbirine tamamen karşı görüşler ifadebilir; Bu konuda sizin düşüncenizi öğrenmek istiyoruz:

a. Herkesin kendi gücüne göre Devlet'i korumasına ve gerekcek olursa şahsi esirgenezlikte bulunmasına inanıyor musunuz? Yoksa

- 1) Herkes devleti korumak ve şahsi esirgenezlik de yapmalıdır.
- 2) Devletin Kanunları uygulanması yeter.
- 3) 1 ve 2 arasında bulunuyor.
- 4) Cevap Yok / Bilinmiyor.

EK I / 1

şı hissi bağıllılığı gösterse (Görüşmeci: + veya - işareti
sizin devlete karşı hissi bağıllılığınız veya soğukluk duygunuzun(antipatinizin) derecesini koymayı unutmayınız)
bana bu termometre de gösterir misiniz?

Görüşmeci: Liste III'ü veriniz.

4. Elinize verilen şu listede gösterilen meslekler arasında sizin düşüncenize göre en önemli mesles hangisidir? Ondan sonra hangisi gelir? Ondan sonra hangisi vs.
(Görüşmeci: Beşinciye kadar not edilecektir.)
1. En önemlisi :....
2. En önemli ikincisi:....
3. En önemli üçüncüsü:....
4. En önemli dördüncüsü : .....
5. En önemli beşinci-si : .....
6. Cevap Yok / Bilinmiyor
5. a. İşletmenizin veya çalıştığınız büronun iş hacmini büyütmek olanacağının elinize geçtiğini düşünelim. Bu fırsattan faydalanırmıydınız? Faydalanmaz mıydınız?
1. Firsattan faydalanırdı.
2. Faydalanmazdı.
3. Cevap yok / Bilinmiyor.
- Eğer "firsattan faydalanmış" olsaydı
- b. Şahsen daha fazla iş kabul eder miydiniz?
1. Evet(6. sualle devam).
2. Hayır.
3. Cevap yok / Bilinmiyor.

Eğer "Hayır" ise

- c. Neden kabul etmezsiniz?
Eğer "fırsattan faydalanmaz"
olsaydı
d. Neden ?
0. Cevap yok / Bilinmiyor
.....
.....
0. Cevap yok/Bilinmiyor
6. Eğer size kalsaydı sağlığınızın elverdiği sürece ilelebet çalışmayı istermiydiniz? Yoksa belli bir yaşa gelince kendinizi emekliye ayırır mıydınız?
1. Sağlığı elverdiği sürece çalışmak istiyor.
2. Belli bir yaşta kendisini emekliye ayırmak istiyor.
3. Cevap yok / Bilinmiyor.
7. a. Serbest mesleklerde çalışanların çoğu kendilerinin diğer birçok meslekler gibi güvenli bir yaşlılık sigortası olmadığı konusunda üzüntü duyarlar. İlerde çalışamayacak bir duruma geldiğinizde veya sizin yaşlılık sigortanız belkide yeterli olmadığında giderlerinizi karşılayacağınıza inanıyor musunuz?
1. Giderlerini karşılayacak.
2. Yaşlılık sigortası yeterli değil.
0. Cevap yok / Bilinmiyor
- b. Sizin durumunuzda bulunan bir kimsenin yaşlılıkta neden yeterli bir geliri olmayacağı konusunda ne düşünüyorsunuz?
- .....
.....
0.Cevap yok / Bilinmiyor.
8. a. Bazen vergiler hakkında sohbet eder musunuz?
1. Evet.
2. Hayır(9. sualle devam).
3. Cevap yok / Bilinmiyor.
- Eğer "Evet" ise
- b. Genellikle hangi konuda sohbet edersiniz?
- .....
0. Cevap yok / Bilinmiyor.

- d. Vergi uzmanı kişi kullanmak suretiyle vergiden yaptığınız tasarrufun bu kimselere ödediklerini-zi geri getireceğine inanıyor musunuz? Yoksa bu mümkün değil mi?
12. a. Son 5-10 yıl içinde vergi mevzuatı sizin aleyhinize değişti mi? Veya böyle bir şey sözkonusu olmadı mı?
- Eğer "Evet" değişti ise
- b. Bu nasıl, hangi mevzuatta oldu?
13. a. Son 5-10 sene içinde vergi mevzuatı sizin çıkarınıza değişti mi veya böyle bir şey sözkonusu olmadı mı?
- Eğer "Evet" değişti ise
- b. Bu nasıl, hangi mevzuatta oldu
14. a. Özellikle vergi açısından size devamlı bilgi verecek bir uzmanlık yayınına abone bulunup bulunmadığınızı size sorabilir miyim?
- Eğer "Evet" ise
- b. Bu, hangi yayındır?
15. a. Günlük bir gazeteye abone misiniz?
- Eğer "Evet" ise
- b. Bu hangi gazetedir?
1. Ödemeler bu surette geri gelecektir.
2. Bu mümkün değil.
3. Kısmen
0. Cevap yok / Bilinmiyor.
1. Evet, aleyhte değişti.
2. Böyle bir şey sözkonusu olmadı
3. Cevap yok / Bilinmiyor.
0. Cevap yok / Bilinmiyor.
1. Evet, çıkarına değişti.
2. Böyle bir şey sözkonusu değil.
0. Cevap yok / Bilinmiyor.
0. Cevap yok / Bilinmiyor.
1. Evet.
2. Hayır
0. Cevap yok / Bilinmiyor.
0. Cevap yok / Bilinmiyor.
1. Evet.
2. Hayır
3. Cevap yok / Bilinmiyor.
0. Cevap yok / Bilinmiyor.

16. a. Haftalık veya Aylık bir yayına abone misiniz?
1. Evet.
  2. Hayır.
  3. Cevap yok / Bilinmiyor.

Eğer "Evet" ise

b. Bu hangi yayındır?

- .....
0. Cevap yok.

17. Verginizi mahalli idareye veya hükümete ödeme konusunda seçim hakkınız olsaydı verginizi nereye ödemeyi tercih ederdiniz?
1. Mahalli İdareye.
  2. Hükümete.
  3. Cevap yok / Bilinmiyor.

Mülakatçı : Liste IV'ü veriniz.

18. Birçok lisanda vergi kelimesi şu anlamlara gelmektedir: "Benden birşeyler alınacak", "Yine bana bazı şeyler yüklenecek", "Bazı şeyler ödemek zorunda kalacağım" gibi. Bunlardan hangisi bulunduğunuz ülkede geçerlidir?
1. Benden birşeyler alınacak.
  2. Yine bana bazı şeyler yüklenecek.
  3. Ödeme zorunda kalacağım.
  0. Cevap yok / Bilinmiyor.

19. a. Bulduğunuz ülkenin vergi sistemine genel olarak baktığınızda ne diyebilirsiniz? Vergi yükü genel olarak adilce dağıtılmış mıdır? Yoksa haksız bir dağıtım mı vardır?
1. Evet adilce dağıtılmıştır.
  2. Adilce dağıtılmıştır.
  3. Cevap yok / Bilinmiyor.

b. Bunu neden özellikle böyle düşünüyorsunuz.

- .....
- .....

Görüşmeci: Liste V'i veriniz.

20. Yanlış beyanda bulunmak suretiyle elinizdeki listede gösterilen meslek gruplarından hangisinin sizce devlette, vergi ödeme eğilimi vardır?
1. Küçük sanatkârlar.
  2. Köylüler.
  3. Ticaret erbabı.
  4. Serbest meslekler.
  5. İşçiler.
  6. Memurlar.
  0. Cevap yok / Bilinmiyor.

Görüşmeci: Liste VI'yı veriniz

21. Vergiye tabi gelirini kanunen göstermesi gerekenden kasten daha az gösteren bir kimsenin bu tutumu hakkında elinizdeki listeye göre ne karar verirsiniz. Yani bu kimseyi bunlardan hangisiyle mukayese edebilirsiniz?
1. Namuslu bir adam (centilmen)
  2. Ailesini düşünen baba.
  3. Kurnaz iş adamı.
  4. Kibar bir günahkâr.
  5. Hırsız.
  6. Ganster.
  7. Vatan haini.
  8. Cevap yok/Bilinmiyor.

Görüşmeci: Liste VII'yi veriniz

22. Vegiden tasarruf sağlayacak şu gibi bazı olanakları var. Fakat bunların çoğu maliyece uygun görülmemiş şeyler. Şimdi biz mükellefin kendisinin bu hususta ne düşündüğünü bilmek istiyoruz. Bu listedeki kararlardan biriyle hem fikir misiniz? Veya sizin kararınız bu skalanın neresinde yer alır? (Görüşmeci: Çeşitli durumlar ayrı ayrı okunacak ve karar verdirilecek)

- a. He. muhasebesinde kasten bir bir nokta hatası yapmak suretiyle aslından düşük beyanda bulunuyor. +3+2+1+10 -1 -2 -3
- b. Muhasebeci O. telefon görüşmelerinin yarısını özel konuşmalar yaparak kullandığı halde telefon masraflarının hepsini işyeri masrafları olarak işliyor. +3 +2 +1 0 -1 -2 -3
- c. M. ikâmetgahının oturma odasına ve işyeri bürosuna yeni perdeler alıyor ve bütün bunların bedelini işyeri masraflarına geçiriyor. +3 +2 +1 0 -1 -2 -3
- d. Eskişehirli B. Ağustosda 5 gün için akrabalarını ziyarete İstanbula gidiyor. Bu arada İstanbulda iş yaptığı bir işyerini de ziyaret ediyor. Otelde kalan ve birkaç kez akrabalarını da davet ederek lokantada birlikte yemek yiyorlar. Vergiden tasarruf etmek için (vergiden düşmek için) yaptığı bütün masrafları iş seyahatine ilişkin masraflar olarak muhasebeleştiriyor. +3 +2 +1 0 -1 -2 -3

ee. A. zaman zaman mesleği dışında yaptığı yan faaliyetleri dolayısıyla para almaktadır. Bu +3 +2 +1 0 -1 -2 -3 gibi gelirleri senede 30 000.- lirada liradan da az olmuyor. Vergi beyanında bu gelirlerini hiç göstermiyor.

f. Dr.O özel hastalarında bir kısmı için özel kayıt tutuyor. Ve bu hastalarından tedaviyi izleyerek hemon aldığı visite ücretlerini gelir vergisi beyanında gelir olarak göstermiyor. +3 +2 +1 0 -1 -2 -3

Görüşmeci: Liste VIII'i veriniz

23. İyi tanıdığınız birinin hatalı mük- Dostça ilişkilerini muhasebe kayıtları tutmak suretiyle vergisini yarıya indirdiğini öğrendiğinizde ona karşı nasıl davranırsınız?
1. Dostça ilişkilerini değiştirmez.
  2. Sokakta solâmlar fakat iyi bir ilişki kurmaya değer vermez.
  3. Dostluğu bozar.
  4. Cevap yok / Bilinmiyor.
24. Bir kimse 20 000.- liralık vergisini vermiyor. Buna ne ceza verilmesini akla uygun görürsünüz? Bu kimse bu mablağı sadece ödemiş midir? Yoksa bu parayı ödedikten sonra bir para cezası da verilmeli midir?
1. Yanlız parayı ödemeli.
  2. Bunun dışında bir para cezası ödemeli.
  3. Diğer bir ceza verilmeli.
  4. Cevap yok/Bilinmiyor.

Görüşmecisi: Liste IX'ın veriniz.

25. Yüksek bir vergi kaybına karşılık verilecek bu cezalardan hangisi size makul görülüyor?
1. Ceza vermemek.
  2. Az bir para cezası.
  3. Çok para cezası.
  4. Hapis.
  5. Cevap yok/Bilinmiyor.

26. Vergi gelirlerinin bir kısmını zimmete geçirmek suretiyle devletin dolandırıldığını düşünülür. Bu durumu gidermek için iki yol var: Ya vergi tarifelerini ona uygun oranda arttırmak veya kontrolleri sıklaştırmak. Bu iki olaktan acaba hangisini tercih edersiniz?
1. Vergi oranlarının yükseltilmesi.
  2. Kontrolleri arttırma.
  3. Cevap/yok/Bilinmiyor.

27. a. Vergiye tabi gelirlerinizin % kaçını geçen yıl maliyeye vergi olarak ödediğinizi söyler misiniz?
- % .....
0. Cevap yok/Bilinmiyor.

Eğer " Cevap yok / Bilinmiyor" ise

- b. Kabaca tahmin etmeyi deneyiniz. En muhtemel olarak % kaç düşünüyorsunuz?
- % .....
0. Cevap yok/Bilinmiyor.

28. Vergilerin yükseltilmesi gerektiğini düşünülür. Bu takdirde 100 lira daha fazla gelir vergisi mi ödemek istersiniz yoksa fiyat artmasıyla geçim masraflarında bu 100 liranın verilmesini mi istersiniz.
1. Gelir vergisi yükseltilmelidir.
  2. Geçim masraflarının artması tercih olunur.
  0. Cevap yok/Bilinmiyor.
- Beyanlar buraya: .....

29. a. Belki biliyorsunuzdur. Ortak Pazar ülkelerinin vergi sistemleri arasında büyük farklar vardır. Büyük farklar arasında bir fark muamele vergisi gibi bazı vasıtalı vergilere veya gelir vergisi gibi vasıtasız vergilere ülkelerin eğiliminden ortaya çıkmaktadır. Bulduğunuz ülke açısından siz hangisini tercih edersiniz?
1. Vasıtasız vergileri tercih.
2. Vasıtalı vergileri tercih.
3. Cevap yok/Bilinmiyor.
- b. Bu iki sistemden birini tercih etmeniz mümkün olsaydı hangisini tercih ederдіңiz?
1. Vasıtasız vergileri tercih.
2. Vasıtalı vergileri tercih.
3. Cevap yok/Bilinmiyor.

Eğer "1" ve "2" cevaplanmışsa

c. Neden? Bunu biraz açıklayınız?

-----
0. Cevap yok/Bilinmiyor.

30. a. İdarede de farklılıklar vardır. İsviçre'de olduğu gibi bankaların sır vermeme si müessesesine müracaat çok önceliklidir. Mali idarelere karşı bankaların sır vermemesinin bulunduğunuz ülkede güvence altında olup olmadığını biliyor musunuz?
1. Evet, güvence altındadır.
2. Hayır, güvence altında değil.
3. Cevap yok/Bilinmiyor.

31. a. Gelir vergisinde müterakki-
Eğer "1" veya "2" cevaplanmışsa
- b. Böyle bir kontrol gerekli midir? Gerekli olur muydu? Veya bu kontrollerde çok ileri gidiliyor mu?
1. Kontrol gerekli.
2. Kontroller çok ileri gidiyor.
3. Cevap yok/Bilinmiyor.
31. a. Gelir vergisinde müterakki-
yeti makul buluyor musunuz, bulmuyor musunuz?
1. Evet, makul buluyor.
2. Hayır, makul bulmuyor.
3. Cevap yok/Bilinmiyor.
- b. Bulduğunuz ülkedeki müterakkiyeti nasıl buluyorsunuz?
- .....
0. Cevap yok/Bilinmiyor.
- c. Belli gurupları mı burada düşünüyorsunuz? Eğer böyleyse bunlar hangileridir?
- .....
0. Cevap yok/Bilinmiyor.
32. Bildiğiniz gibi her yıl yeni bir vergi boyanması verilmesi gerekir. Çok kimseye göre bu bir yükür. Bu konuda siz ne dersiniz? Acaba gelir vergisi boyanması sizin için ağır bir yükür müdür? Hafif bir yükür müdür? Yoksa bir yükür değil midir.
1. Ağır bir yükür.
2. Yükür.
3. Kesinlikle yükür değildir.
4. Cevap yok/Bilinmiyor.
33. Bulduğunuz ülkede sermayenin büyük bir kısmının ülke vatan-
daşları tarafından dışarda ka-
zanıldığı söyleniyor. 10 mil-
yon, 20 milyon vs. gibi. Size göre bu sayıların hangisi ger-
çeğe daha uygundur?
1. Hiçbiri.
2. 0 - 10 Milyon
3. 10-25 Milyon
4. 25-50 "
5. 50-100 "
6. 100 milyondan fazla
0. Cevap yok/Bilinmiyor.

34. İnsanın parasını dış ülkelere götürmesinin size göre sebebi nedir? .....

0. Cevap yok/Bilinmiyor.

35. a. Siz de paranızı dışarıya götürmeyi veya dış ülkelerde yerleşmeyi düşündünüz mü?

1. Evet, düşündü.

2. Hayır, düşünmedi.

0. Cevap yok/Bilinmiyor.

Eğer "Evet, düşündü" ise

b. Size bu fikre ne getirdi? .....

Görüşmeci: Liste X'u veriniz

36. Parasını vergiden tasarruf etmek için yabancı ülkelere aktaran kişiler hakkında ne düşünüyorsunuz? Elinizdeki listeye göre fikrinizi söylemişsiniz.

1. Namuslu bir adam (centilmen)

2. Ailesini düşünen baba.

3. Kurnaz işadamı.

4. Kibar bir günahkâr.

5. Hırsız.

6. Gangster.

7. Vatan haini

0. Cevap yok/Bilinmiyor.

İstatistik açıdan da bazı bilgilere ihtiyacımız bulunmaktadır:

Görüşmeci: Liste XI'i veriniz

37. Tahsil dereceniz nedir. Elinizdeki listeye göre söylemişsiniz?

38. a. Dininiz? Mezhebınız nedir? .....

b. Eğer sizi rahatsız etmezse şu sorulara cevaplandırır mısınız? Senede bir veya daha fazla Cami, kilise vs. gibi yerlere gider misiniz?

1. Senede bir gider.

2. Senede birkaç kerre gider.

3. Senede nadiren gider.

4. Cevap yok/Bilinmiyor.

39. Doğum tarihiniz? .....
0. Cevap yok/Bilinmiyor.

Görüşmeci: Cevap alınamamışsa
tahmin ediniz: .....

40. Doğum yeriniz (Vilayetiniz)? .....
0. Cevap yok

41. Evli misiniz? Bekârmısınız?
Hiç evlendiniz mi? .....
0. Cevap yok

42. Kaç çocuğunuz var? (Soru 41'e
bekâr cevabı verilmişse
sorulmayacak) .....
0. Cevap yok.

43. Şu anda size sempatik gelen
siyasi parti hangisidir? .....

44. Şimdi biraz konuyu değiştirelim.
Sizin durumunuzdaki bir kimsenin,
"belli bir hayat standardına ulaştım,
şimdi durumum iyi" diyebilmesi için
sizce ayda ne kadar bir paraya sahip
olması gerekir. .... TL.
0. Cevap yok.

Görüşmeci: Liste XII verilecek

45. a. Elinizdeki listede belirtilen gelir guruplarından hangisine girdiğinizi tahmin eder misiniz? Burada .... yılki bütün vergiler düştükten sonraki şahsi net geliriniz sözkonusu edilmek-

1. 5 000 den az.
2. 5 000 - 7 500
3. 7 500 - 11 000
4. 11 000 - 15 000
5. 15 000 - 20 000
6. 20 000 - 30 000
7. 30 000 - 45 000
8. 45 000 - 60 000

tedir. Sizin tahmin edece- 9. 60 000 - 100 000
giniz gelir gurubunun muma- 10. 100 000 - ve daha fazla
rasını söylemeniz yeterli- 0. Cevap yok/Bilinmiyor.
dir.

Eğer "Cevap yok/Bilinmiyor" ise

b. Çok kabaca bir rakkama ihtiya-
cımız var. ... yılki gelir
vergisi beyanınızdan gelir ..... TL.
vergisi olarak kesilen meblağı
düşersek sizin geçen seneki veya
takribi net gelirinizi tah- ..... gurup
min edip, söyleyebilir misiniz? 0. Cevap yok/Bilinmiyor.

Görüşmeci: Kalanları sormadan dolduracak

Görüşülenin cinsiyeti : .....

Görüşülen kimse suallere nasıl cevap verdi? : 1. Yardıma çok hazır.
2. Yardıma hazır.
3. Yardıma çok hazır değil.
0. Bir fikir alınamadı.

Görüşülen görüşmeyi nasıl karşıladı? : 1. Büyük ilgiyle
2. İlgiyle.
3. İlgisiz.
4. Sabırsız, görüşmeyi kesmek istedi.
0. Bir fikir alınamadı.

F O R M II

İŞ DAVRANIŞLARI

İş davranışlarının değişik yönleri hakkında bir anket yapıyoruz, bununla ilgili olarak bazı hususlar için sizin görüşünüzü sorarak almak istiyoruz:

1. Yüzyüze geldiğinizde bazen çözemeyeceğiniz sorunlarla dolu bir işi mi, yoksa, her zaman iyi bildiğiniz bir görevi mi? yeğlersiniz?	1. Problemleri işi. 2. İyi bilinen görevleri. 3. Bilinmiyor.
2. İş hayatınızda yenilikleri uygulamayı mı, yoksa eski ve kabul edilmiş metotları mı yeğlersiniz?	1. Problemleri işi. 2. İyi bilinen görevleri. 3. Bilinmiyor.
3. Parayı iyi ve ekonomik mi kullanırsınız, yoksa bazı bakımlardan biraz gelişmiş mi harcarsınız?	1. Yenilikleri. 2. Eski metotları. 3. Bilinmiyor.
4. Firmanıza yeni bir makine veya teçhizat almak istediğinizi düşünün. Bunu sağlamak için bir maliyet ve kâr durum raporu çıkarır mısınız? Yoksa modern teçhizat kullanımının kârı arttırmaya yönelik olduğunu bu sebepten de tam bir hesabın gereksiz olduğunu mu kabul edersiniz?	1. Parayı iyi kullanır. 2. Gelişmiş güzel harcar. 3. Bilinmiyor. 1. Rapor düzenler. 2. Hesap lüzumsuz. 3. Yatırım türüne bağlı kalır. 4. Bilinmiyor.

5. Siz kendinizi her zaman geleceği- 1. İlersini planlayan.
ni düşünerek planlayan veya gün- 2. Günbe gün yaşayan.
be gün yaşayan bir insan olarak 3. Bilinmiyor.
mı nitelersiniz?
6. Bu günkü göreviniz daha çok 1. Daha çok rutin.
rutin bir görev mi yoksa sık 2. Çözülmesi gereken
sık çözümü gerektiren yeni sorunlar.
sorunları olan bir görev mi? 3. Bilinmiyor.
7. 18 yaşından beri kaç firmada 11 1
çalıştınız? 2. 2
3. 3
4. 4 - 6
5. 7 - 10
6. 11 - 20
7. 20 den fazla
8. Bilinmiyor.

LİSTE A GÖSTERİLECEK

		<u>En</u> <u>Önemli</u>	<u>Daha</u> <u>Az</u> <u>Önemli</u>
8. Lazi kimseler bu listede gösterilenler hususları iş veya meslek değiştirirken dikkate almaktadırlar. Bunlardan size önemli gelenleri önem sırasına göre gösterirmisiniz?	1. Para yapmak	1	1
	2. Özellikle ilginç	2	2
	3. Diğerlerine yardım fırsatı	3	3
	4. İktisadi Güvenlik	4	4
	5. Yeteneğinizin altında iş	5	5
	6. Saygı arzetmek	6	6
	7. Kimseye bağlı olmamak	7	7
	8. Yeterli boş zaman	8	8
	9. Bilinmiyor	9	9

LİSTE B GÖSTERİLECEK

9. Bazen iki kişi aynı becerikli- 1. Hizmet süresi uzunluğu.
lik ve tecrübeye sahip olur 2. Şans.
fakat biri diğerinden daha 3. İyi personel ilişkileri.
başarılıdır. Listede bu çeşit 4. Çok çalışma.
olayların olasılı bazı açıklamaları 5. Doğru kimseyi tanıma.
sını görüyorsunuz. Size göre 6. Bilinmiyor.
bunların hangisi daha uygundur?
10. Bazı kişiler daha fazla kaza- 1. Daha fazla çalışmayı
nacıklarını bilirlerse daha faz- sever.
la çalışmayı severler. Diğer baş- 2. Daha az çalışmayı sever.
zı kişiler, daha az çalışma- 3. Olduğundan memnun.
yı, sonuçta daha az kazanacak- 4. Bilinmiyor.
ları halde yeğlerler. Siz bu
konuda ne hissediyorsunuz?
11. Ortalama haftada kaç saat 1. 20 den az
çalışıyorsunuz? 2. 20 - 29
3. 30 - 39
4. 40 - 44
5. 45 - 49
6. 50 - 59
7. 60 ve daha fazla
8. Bilinmiyor.

35 ve daha yukarı
35 VE DAHA YUKARI YAŞTAKİLERE SORULACAKTIR

12. Gücünüz yettiği sürece çalışmak 1. Çalışmaya devam.
mı istersiniz yoksa daha önce 2. Emeklilik.
emekliğe ayrılmayı mı yeğler- 3. Bilinmiyor.
siniz? 4. Cevap yok.

Eğer "Emeklilik" ise

- b. Hangi yaşta emekli olmak istersiniz?
1. 45'in altında
  2. 45 - 49
  3. 50 - 54
  4. 55 - 59
  5. 60 - 64
  6. 65 ve yukarı
  7. Bilinmiyor.
  0. Cevap yok.

45 VE YUKARI YAŞTAKİLERE SORULACAKTIR

13. Yaşlılığa karşı mali olanaklarınızın yeterli olup olmadığını hissediyor musunuz?
1. Evet
  2. Hayır
  3. Bilinmiyor
  0. Cevap yok
14. Çocuğu olan ve evde kalan bir ailede kadının dışarda iş tutmasının iyi veya kötü mü olduğunu söyler misiniz?
1. Evet
  2. Hayır
  3. Bilinmiyor
  0. Cevap yok
15. Eğer gereksmesi varsa evli bir kimsenin erkek ve kız-kardeşlerinin yardımına güvenmesini düşünür müsünüz?
1. Evet
  2. Hayır
  3. Bilmiyor
16. a) 10 yaşında bir oğlunuz olsa, hangi yaşta onun normal eğitimini tamamlayacağını düşünürsünüz?
1. ....
  2. Bilinmiyor.
- b) 10 yaşında bir kızınız olsa, hangi yaşta onun normal eğitimini tamamlayacağını düşünürsünüz?
1. ....
  2. Bilinmiyor.

- c) Oğlunuzun sizin yaptığınız işi yapmasını ister misiniz? 1. Evet
2. Hayır
3. Bilinmiyor.
17. İş hayatınıza yeniden başlamış olsaydınız, az veya çok yaptığınızı aynen mi yoksa bazı şeyleri değişik mi yapardınız? Veya tamamen başka bir yol mu izlerdiniz? 1. Evet
2. Hayır
3. Bilinmiyor
18. Hiç ciddi olarak başka bir mesleğe veya değişik tipte başka bir işe geçmeyi düşündünüz mü? 1. Evet
2. Hayır
3. Bilinmiyor
19. Günün birinde başka bir şehre göç edebileceğinizi düşünür müsünüz? 1. Evet
2. Hayır
3. Bilinmiyor
20. Kuşkusuz hiç kimse geleceği göremez. Fakat bir tahmin yapacak olsaydınız, 5 sene sonra sizin hayat standardınız bu günkünden çok daha yüksek, önemsiz derecede yüksek, aşağı yukarı aynı veya daha düşük olacağını mı düşünürsünüz? 1. Çok daha yüksek
2. Önemsiz derecede yüksek
3. Aynı
4. Daha düşük
5. Bilinmiyor
21. Sizi sık sık inciltmiş olsa bile gene de onun üzerinde ısrar eden, hayatta sabit amaçlı biri misiniz? Veya özel durumların gereklerine göre hareket eder misiniz? 1. Sabit amaçlı
2. Durumun gereklerine göre
3. Bilinmiyor

Size şimdi de vergileme konusunda birkaç soru sormak isterdim.

22. Vergi yükünün herkese adil olarak mı yoksa adaletsiz bir şekilde dağıtıldığını düşünürsünüz?
1. Adil
  2. Adaletsiz
  3. Bilinmiyor.

Eğer "Adaletsiz" ise b ve c'yi sorunuz

- b) Özellikle hangi vergiyi düşünüyorsunuz?
1. Gelir vergisi
  2. Satın alma vergisi
  3. Kapital kazanç vergisi
  4. .... (Diğerleri)
  5. Bilinmiyor
  0. Cevap yok

- c) Adaletsiz olduğunu niye düşünüyorsunuz?
- .....
1. Bilinmiyor
  2. Cevap yok

23. Eğer verginizi mahalli idareye veya hükümete ödemeyi seçebilseydiniz, hangisine ödemeyi yeğlersiniz?
1. Mahalli idare
  2. Hükümet
  3. Bilinmiyor

24. Değişik ülkelerde vergi değişik anlamlara gelmektedir. Mesela "Benden birşeyler alınacak" veya "Bazı ödemelere katılacağım"-veya "Bazı şeyleri boşuna-harcayacağım" gibi. Sizin fikrinize göre bunların en uygunu hangisidir?
1. Birşeyler alınacak
  2. Katılanacak
  3. Bazı şeyleri boşuna harcayacağım
  4. Bilinmiyor

25. Kanunsuz hareket ettiğiniz düşünülerek hiç vergi dairesince işleme bağlı tutulduunuz mu?
1. Evet
  2. Hayır
  3. Bilinmiyor

Eğer "Evet" ise

- b) Bu durumda vergi dairesiyle sorunu kotardınız mı?
1. Evet
  2. Hayır
  3. Bilinmiyor
  4. Cevap yok

26. Sizin vergi beyanınıza karşı vergi dairesi herhangi bir itirazda bulundu mu?
1. Evet
  2. Hayır
  3. Bilinmiyor

Eğer "Evet" ise

- b) Gelir vergisi beyanınızı hiç düzelttiniz mi?
1. Evet
  2. Hayır
  3. Bilinmiyor

Eğer "Evet" ise

- c) Bu durum dolayısıyla bir ceza ödediniz mi?
1. Evet
  2. Hayır
  3. Bilinmiyor
  4. Cevap yok

27. Bütün alınan şeylerin ve harcamaların tam bir kayıt zorunluluğunu onayladınız mı? Veya vergi sorumluluğunun uygun bir takdirinin böyle kayıtlar olmadan da olabileceğini düşünüyor musunuz?
1. Kayıtlar onaylanır
  2. Kayda gerek yok
  3. Bilinmiyor.

28. Gelir verginiz tam bir hesaplamaya mı yoksa tahmine mi dayanıyor?
1. Tam hesaplama
  2. Tahmin
  3. Bilinmiyor

28. a) Vergi müfettişleri ile dost-
ça görüşmekle daha uygun bir
vergi takdiri elde edilmesi
olanaklı mıdır?
1. Evet
  2. Hayır
  3. Bilinmiyor

Eğer "Hayır" ise

- b) Gelir vergisi takdirinde
vergi kanunlarının vergi
müfettişlerinin kişisel
oyuna meydan bıraktığını
düşünüyor musunuz?
1. Evet
  2. Hayır
  3. Bilinmiyor
  4. Cevap yok
30. Bir çok kişi için yıllık gelir
beyannamelerinin hazırlanması
büyük güçlük yaratıyor. Siz
ne dersiniz? Sizin vergi be-
yannamenizi hazırlamak size ciddi
ciddin güç mü, oldukça güç mü
geliyor? yoksa herhangi bir
güçlük yaratmıyor mu?
1. Ciddin güç
  2. Oldukça güç
  3. Güçlük yaratmıyor
  4. Bilinmiyor
31. Bulduğunuz ülkenin vergi ka-
nunlarının ülkenizin ekonomik
gelişmesi üzerine olumsuz et-
kisi olduğunu düşünüyor musu-
nuz?
1. Evet
  2. Hayır
  3. Bilinmiyor

Eğer "Evet" ise

- b) Ne şekilde?

-----

1. Bilinmiyor
2. Cevap yok

32. 10● lira kazandığınızı varsayalım. Bu paranın kaçta kaçından gelir vergisi olarak alınacaktır?

1. ●
2. % 1 - 7
3. % 8 - 17
4. % 18 - 22
5. % 23 - 27
6. % 28 - 37
7. % 38 - 47
8. % 48 - 53
9. % 54 ve daha fazla
- . Bilinmiyor

LİSTE C GÖSTERİLECEK

33. a) Sizin vergi işlerinizle bu listede kimin uğraştığını söyleyebilirsiniz?

1. Kendisi
2. Kendisi değil
3. Karısı veya diğer aile üyesi
4. Ailede değil
5. Çalışanlar
6. Çalışanlar değil
7. Muhasebeci
8. Muhasebeci değil
- ..... Diğerleri

b) Ortalama ayda kaç saat vergi işlerinizle şahsen uğraşıyorsunuz?

1. 1 veya daha az
2. 2
3. 3
4. 4-6
5. 7-10
6. 11-20
7. 20 den fazla
8. Bilinmiyor
0. Cevap yok

- c) Vergi işlerine sarfettiği- 1. İndirim sağlıyor
niz zamanınız vergilemede 2. Fark yapmıyor.
bir indirim sonucunu sağ- 3. Zaman harcamıyor
lıyor mu? Yoksa bir fark 4. Bilinmiyor
yapmıyor mu? ●. Cevap yok

VERGİ İŞLERİYLE AİLESİ VEYA ÇALIŞANLARI UĞRAŞANLARA

34. Sizin vergi işlerinizle aile 1. 1 veya daha az
üyeniz, akrabanız veya çalı- 2.2
şanlarınız ayda kaç saat uğ- 3. 3
raşılıyor? 4. 4-6
5. 7-10
6. 11-20
7. 20 den fazla
8. Bilinmiyor
●. Cevap yok

VERGİ İŞLERİYLE MUHASEBECİ VEYA DİĞER KİMSELER UĞRAŞANLARA

35. Vergi işlerinizle uğraşan muha- ..... TL.
sebecinize (veya diğer kimsele- 1. Bilinmiyor
re) yılda ne ödüyorsunuz? 2. Cevap yok
(Eğer gerek görüyorsanız ek
olarak sorabilirsiniz. Tutarı
sadece tahmin etmeniz yeter.)
36. a. İlan olunan yeni veya yüksek 1. Evet
bir vergi dolayısıyla iş p 2. Hayır
lanlarınızda değişiklik 3. Bilinmiyor
yaptığınızı hatırlıyor
musunuz?

b) Eğer "Evet" ise

- b) Bu kararınız nasıl bir de- 1. Bilinmiyor
ğişikliği kapsıyor du? 2. Cevap yok
(Mümkün olduğu kadar açıklama-
malı kayıt yapınız)

-
37. a) Üretimini^{zi} arttırmak veya 1. Evet
belli bir yatırıma teşebbüs 2. Hayır
için herhangi bir vergi ka- 3. Bilinmiyor
nunu tarafından teşvik edil-
diğinizi hatırlıyor musunuz?

Eğer "Evet" ise

- b) Ne yaptınız? 1. Bilinmiyor
2. Cevap yok.
(Mümkün olduğu kadar açık-
lamalı kayıt yapın)

38. a) Vergi yükü bugün çok ağır 1. Hiçbirşey
olduğu için vergi arttırı-
mında bulunmak amacıyla bü-
tün hukuki olanaklar kulla-
nılıyor. Verginizi azaltmak
için siz ne yaptınız?

.....
.....
.....

EK II/ 11

LİSTE D GÖSTERİLECEK

- b) Bu listede yaptığınız herhangi bir şey var mı?
1. Bir hizmetçi çalıştırma Evet Hayır
  2. Vergisiz tasarruf sertifikası alma Evet Hayır
  3. Hesaplarda yüksek giderler Evet Hayır
  4. Bir limitet şirket kurma Evet Hayır
  5. Aile üyelerini çalıştırma Evet Hayır

LİSTE E GÖSTERİLECEK

39. Aşağıdaki listede vergiden bazı tasarruf olanakları gösterilmiştir. Bu olanaklar hakkında vergi ödeyen kimsenin kendilerinin ne düşündüğünü bilmek isteriz.
1. Çok sempatik
  2. Oldukça sempatik
  3. Sempatikte değil anti-sempatikte
  4. Sempatik olmaktan uzak
  5. Böyle şeylere sempatisi yok
  6. Bilinmiyor.

LİSTE F GÖSTERİLECEK

Bu örneklerde sözedilen insanlara karşı sizin hissinizi bu deyimlerden hangisi en iyi şekilde belirtir?

40. Kanunen istenenden daha az vergi veren kimseyi bu listede kayıtlı olanlardan hangisiyle karşılaştırırsınız?
1. Namuslu adam
  2. Dolandırıcı
  3. Hırsız
  4. Cani
  5. Bilinmiyor

Dört örnekten birini kaydet

41. Bir kimse 2000 liralık vergisini vermiyor. Bu kimsenin bu tutarı sadece ödemesi yeter mi? Yoksa bu parayı ödedikten sonra bir para cezası da da vermeli midir?
1. Sadece bu miktarı ödemelidir.
2. Ayrıca ceza vermelidir.
3. Duruma göre değişir
4. Bilinmiyor.
42. Devlete karşı sorumluluklar hakkında fikirler çok değişiktir. Herkezin devleti koruması ve gerekirse özveride bulunması fikrinde misiniz? Yoksa devletin herhangi bir özveri beklemesine gerek yoktur, zira kanunları uygulamanın yeter olduğuna inanıyor musunuz?
1. Korunmalı
2. Kanunları uygulamalı.
3. Bilinmiyor.

LİSTE G GÖSTERİLECEK

43. Devlete karşı tavır ve hareketler çeşitlidir. Listedeki durumları gözönünde tutarak sizin devlete karşı kendi tavır ve hareketinizin nasıl olduğunu söyler misiniz?
1. Çok dostça
2. Orta derecede dostça
3. Ne dostça nede dostluğa sığmaz biçimde
4. Orta derecede dostluğa sığmaz biçimde
5. Son derece dostluğa sığmaz biçimde.
6. Bilinmiyor.
44. Kendi tahmininize göre herkez namuslu hareket edip vergilerini doğru olarak verirse vergiler toplamında ne oranda bir artış olacaktır?
- % .....
1. Bilinmiyor.

45. Vergi kaçırılması olayı doğayla ilgili olarak kimin yüzü kızarmalıdır? Vergi Kanunlarının mı, vergi memurlarının mı, muhasebecilerinin mi yoksa vergi ödeyecek olan kişinin kendisinin mi?
46. Eğer vergiler belli bir oranda indirilecek olsaydı şunların hangisini yeğlerdiniz? Size daha fazla harcamak için para bırakacak gelir vergisinde düşme mi veya size daha ucuz mal satınalma olanağı verecek satın alma vergisinde düşmeyi mi?
47. Gelir vergisinin yarı yarıya indirildiğini düşünelim. Bu durumda daha uzun süreli mi çalışırdınız, daha kısa süreli mi? Veya bu çalışmanız bir değişiklik yapmaz mı?

LİSTE H GÖSTERİLECEK

48. a) Bu listede hükümetin para harcadığı bazı şeyler görülmektedir. Bunların herbiri için hükümetin çok veya az mı para harcadığı veya ne çok ne az gereği kadar mı harcadığı konusunda bana düşüncenizi söyley misiniz?

	48 a				48 b		
	Cok	Yeterli	az	Bilin miyor	Cok	Cok değil	Yok
Yaşlılara yardım	1	2	3	4	1	2	0
Agitın	1	2	3	4	1	2	0
Sosyal ikametgahlar	1	2	3	4	1	2	0
Hastane ve tıbbi Yardımlar	1	2	3	4	1	2	0
Askeri masraflar	1	2	3	4	1	2	0

EK 41 / 14

48 a

48 b

	Çok	Yeterli	az	Bilin miyor	Çok	Çok değil	Cevap yok
Yaşlılara yardım	1	2	3	4	1	2	0
Eğitim	1	2	3	4	1	2	0
Sosyal ikametgahlar	1	2	3	4	1	2	0
Hastane ve tıbbi yardım	1	2	3	4	1	2	0
Askeri masraflar	1	2	3	4	1	2	0
İhracat primleri	1	2	3	4	1	2	0
Küçük işletmeleri Himaye	1	2	3	4	1	2	0
Yol inşaatı	1	2	3	4	1	2	0
Diğer fakir ülkelere Yar.	1	2	3	4	1	2	0
Uzay Denemeleri	1	2	3	4	1	2	0
Ziraatın Himayesi	1	2	3	4	1	2	0
Park, Dinlenme yerleri	1	2	3	4	1	2	0

HERHANGİ BİRİ İŞARETLENMİŞSE

- b) ..... faaliyete hükümetin çok para sarfettiğini söylediniz. Eğer hükümet ek olarak yapacağı giderlere giderlere karşılık vergi yükseltmesi yapacak olursa, bu şeylerden hangisine daha fazla para harcaması hoşunuza gider?
(Yukardaki listede işaretlenecektir)

49. a) Şimdi şahsi bir soru, Sigara içiyormusunuz veya geçmişte hiç içtiniz mi? 1. Evet
2. Hayır
3. Bilinmiyor

EĞER "EVET" İSE

- b) Tütüne vergi zammı gelince hiç içtiğiniz sigarayı azaltmaz mı? 1. Evet
2. Hayır
3. Bilinmiyor

EGER "EVET" İSE

c) Bu azaltma ile sigarayı bıraktınız mıydı? yoksa geçicimiydi?

1. Son
2. Geçici
3. Bilinmiyor
0. Cevap yok

50. Yeni bir mamul ortaya çıkınca denemek için onu alırmısınız, yoksa önce başkalarının almasını mı beklersiniz?

1. Ortaya çıkınca hemen tecrübe ederim.
2. Başkalarının tecrübe etmesini beklerim
3. Bilinmiyor

51. Yarın bir seçim olsaydı hangi politik partiyi seçerdiniz? (Bilmiyorsanız bir tecrübe edin. Eğiliminiz hangi partiye?)

.....

İSTATİSTİK BİLGİLER

Yaş Grupları

1. 16-24
2. 25-34
3. 35-44
4. 45-54
5. 55-64
6. 65 ve yukarı

Kendi işi

.....
.....
.....

Babasının işi

.....
.....
.....

Tahsil durum

1. İlk Okul
2. Orta Okul
3. Lise
4. Teknik Lise
5. Üniversite

Gelir Durumu
(Bütün Vergiler Düşül-
dükten sonra geliriniz
hangi guruba giriyor.)

1. .... den az
2. .... den fazla

Çalışanlar Sayısına göre
işyerleri(Kendi Dahil)

1. 10 dan az
2. 10 ve daha
fazla

Görüşme tarihi:
Görüşmecinin Adı ve
Soyadı:
Araştırma No.
İş No.

Ankete bağlı tutulananın Adı ve Soyadı: .....

Adresi : .....

Görüşme ~~nin~~ nerede yapıldığı : İşte Evde Veya başka bir yerde